

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

До захисту допустити:
Зав. кафедри _____ ЧЕНТУКОВ
Юрій
«10» грудня 2021 р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр»
**на тему: «Розвиток міжнародної торгівлі в умовах глобалізації світового
господарства»**

Здобувачка вищої освіти
економіко-правового факультету
спеціальності: 292 «Міжнародні
економічні відносини»
освітнього ступеня «Магістр»
Оверко Анастасія Анатоліївна

Науковий керівник
Ніколенко Т.І., к.е.н., доцент кафедри
економіки та міжнародних економічних
відносин

Рецензент: Політик О.А. віце-президент,
керуюча відділенням Донецької ТПП у м.
Маріуполь

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«22» грудня 2021 р.

Маріуполь – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА.....	7
1.1. Теоретичні засади глобалізації світового господарства.....	7
1.2. Сутність та теорії міжнародної торгівлі.....	13
1.3. Система регулювання міжнародної торгівлі.....	137
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА.....	263
2.1. Аналіз динаміки та структури міжнародної торгівлі товарами та послугами.....	263
2.2. Оцінка участі України на міжнародному товарному ринку	35
2.3. Дослідження сучасного стану зовнішньої торгівлі послугами в Україні.....	47
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА.....	5156
3.1. Можливості та загрози розвитку зовнішньої торгівлі України	56
3.2. Шляхи оптимізації зовнішньоторговельної політики України.....	59
Висновки до розділу 3	69
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність теми: Сьогодні помітний вплив глобалізації відчувається у всіх життєдіяльності суспільства, проте, чи не найбільшого впливу дане явище отримало у сфері світової економіки та міжнародної торгівлі. Глобалізація світового господарства являє собою потужний імпульс та системоутворюючий фактор у розвитку нових умов функціонування міжнародних відносин в цілому, так і економічних та торговельних відносин зокрема. Зараз можемо вільно спостерігати, як світовий простір трансформувався у єдину зону, в якій відбувається вільне переміщення послуг, товарів та капіталу.

Досягнення якісних результатів в умовах вказаної системи вимагає від її учасників розуміння витоків та сутності процесу глобалізації, її основоположних характеристик та факторів, які впливають на економічні відносини.

Саме тому видається актуальним з'ясувати основоположні аспекти функціонування та розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації шляхом розкриття поняття, основних рис та характеристик, форм прояву глобалізації на міжнародну торгівлю.

Розбудова суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової України нерозривно пов'язана з ефективною участю держави у системі міжнародної торгівлі.

З огляду на те, що з однієї сторони, Україна переживає глибоку економічну кризу, а з іншої сторони, має потужний економічний та торговельний потенціал, науковий інтерес становлять оцінка участі України на міжнародному товарному ринку, дослідження сучасного стану зовнішньої торгівлі послугами в Україні, загрози, можливості та шляхи оптимізації зовнішньоторговельної політики України.

Ступінь наукової розробки: дослідженням теоретичних засад глобалізації світового господарства, сутності та теорії міжнародної торгівлі,

системи регулювання міжнародної торгівлі, аналізом динаміки та структури міжнародної торгівлі товарами та послугами, оцінкою участі України на міжнародному товарному ринку, дослідженням сучасного стану зовнішньої торгівлі послугами в Україні, з'ясуванням можливостей, загроз та шляхів оптимізації розвитку зовнішньої торгівлі України займалися та продовжують займатись такі вчені, як: О. Алімова, О. Білоус, І. Бурковський, В. Власов, Т. Циганкова, М. Кастельс, О. Омельченко, О. Оніщук, О. Сазонець та інші.

Об'єкт дослідження: розвиток міжнародної торгівлі в умовах глобалізації світового господарства.

Предмет дослідження: сутність, засоби регулювання, поточний стан та шляхи оптимізації міжнародної торгівлі в умовах глобалізації світового господарства.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей сучасних тенденції розвитку міжнародної торгівлі в умовах глобалізації світового господарства та обґрунтуванні шляхів оптимізації зовнішньоторговельної політики України.

Відповідно до поставленої мети в процесі роботи вирішувалися наступні **основні завдання:**

- з'ясувати теоретичні засади глобалізації світового господарства;
- визначити сутність та теорії міжнародної торгівлі;
- охарактеризувати систему регулювання міжнародної торгівлі;
- проаналізувати динаміку та структуру міжнародної торгівлі товарами та послугами;
- надати оцінку участі України на міжнародному товарному ринку;
- дослідити сучасний стан зовнішньої торгівлі послугами в Україні;
- з'ясувати можливості та загрози розвитку зовнішньої торгівлі України;
- запропонувати шляхи оптимізації зовнішньоторговельної політики України.

Методи дослідження. Методологічною основою даного дослідження стали класичні наукові принципи об'єктивності та історизму, а також

дослідницькі методи пізнання, які базуються на них.

– Системний метод використаний для аналізу різних поглядів учених на категорії «глобалізація» «глобалізація світового господарства», «система регулювання міжнародної торгівлі товарами та послугами».

– За допомогою методу аналізу охарактеризовано зовнішньоторговельну позицію України, визначено імпорتنі та експортні показники щодо торгівлі товарами та послугами, з'ясовано необхідність реформування державної зовнішньоторговельної діяльності.

– За допомогою методу синтезу розроблені науково-практичні рекомендації в контексті оптимізації зовнішньоторговельної діяльності в Україні, а також ґрунтовні висновки на основі дослідження, проведеного в курсовій роботі.

Теоретичною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, міжнародної економіки, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених в сфері розвитку та функціонування світового ринку товарів та послуг.

Інформаційною базою дослідження є інформаційні матеріали та офіційні звіти Державного комітету статистики України; дослідження сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців: наукові книги, навчальні посібники, періодичні та статистичні видання; ресурси глобальної мережі Internet.

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи полягає в узагальненні підходів щодо визначення основних категорій й понять; систематизації теорій міжнародної торгівлі.

Практична цінність отриманих результатів полягає в тому, що окремі висновки й положення, які містяться у **кваліфікаційній** роботі, можуть бути використані для формування стратегії посилення ролі України на світових ринках окремих видів продукції в умовах трансформації структури світового господарства.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, який містить 39 джерел, та додатків. Зміст роботи викладено на 80 сторінках друкованого тексту, включаючи 12 рисунків та 22 таблиці.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Теоретичні засади глобалізації світового господарства

Сьогодні термін «глобалізація» вживається все частіше, особливо при характеристиці міждержавних, міжурядових та інших зовнішніх зв'язків, які з кожним роком налагоджувати стає усе легше. Однак, доречно з'ясувати, яке дійсне значення ця категорія має сьогодні, та як відбувалося її становлення.

У. Бек вважає, що становлення дефініції «глобалізація» та її поширення відбулося ще із середини XIII століття. Розуміння глобалізації тих часів розкривається у контексті географічних відкриттів Іспанії, Португалії, Франції, Нідерландів та Англії на різних континентах. Проте, сучасне трактування глобалізації відбулося лише у 1960-1970 роках XX століття через необхідність обґрунтування нових умов у системі міжнародних економічних відносин та міжнародної торгівлі [3].

Варто додати, що сьогодні немає єдиного уніфікованого визначення «глобалізації», а тому, перш за все видається доречним оглянути три фундаментальні підходи [4]:

1. Апологетичний підхід (глобалістичний), відповідно до якого глобалізація являється невідворотнім процесом, у якому влада світового порядку над національними суспільствами та державами становить стрижень (прибічники: А. Маршалл, Т. Фрідман, Е. Гідденс, К. Омае, М. Хорсман, В. Власов О. Білорус);

2. Поміркований підхід (трансформаційний), відповідно до якого глобалізація розглядається як явище, котре в світовій історії не має аналогів, та водночас, має вплив на докорінні зміни в розвитку суспільств та держав, що постійно перебувають в процесі адаптації до існування у межах взаємозв'язаного, однак, невизначеного світу. Відповідно до цього підходу, на

міжнародній арені в умовах глобалізації існують головні «гравці» – уряди та національні держави, котрі під впливом глобалізаційних процесів зазнають глибоких змін (прибічники: Д. Гелд, К. Уолтс, Е. Макгрю, Г. Томпсон, У. Бек, П. Герст, Д. Штігліц);

3. Антиглобалізаційний підхід (альтерглобалістський), відповідно до якого глобалізація розглядається, як міф, відповідно до якого справжня суть світового господарства приховується, а насправді воно поступово у постійно зростаючих масштабах ділиться на три основні регіональні блоки, у межах яких ті чи інші національні уряди мають вагомий вплив (прибічники: Е. Туссен, Ф. Утар, Н. Хомський, К. Агтитон, С. Амін) [4].

Серед вітчизняних науковців у вивченні вказаної проблематики суттєвий внесок належить В. Власову та О. Білорусу, які значно розширили теоретико-методологічну базу у сфері дослідження глобалізації. Так, О. Білорус запровадив таку категорію, як «закон глобалізації», відповідно до якого, країни, котрі не забезпечили власних технологічних проривів у глобальному контексті (на які б існували глобальні замовлення та глобальний попит), неминуче утратять свою світову економічну незалежність та конкурентоздатність, перестануть бути рівноправними суб'єктами на світовому ринку. О. Білорус акцентував увагу на необхідності для України здійснювати пошук свого місця у глобальному економічному середовищі, а окрім того, автор сформулював систему принципів, систему та концепцію національних інтересів, основоположні засади суспільства добробуту і справедливості держави, котра займає впливові позиції у глобальному економічному просторі[5].

В. Власов у ході дослідження глобалізації сформував категорійний апарат, що сьогодні вважається суттєвим внеском у її дослідженні [8].

Варто додати, що окрім трьох розглянутих вище підходів до визначення глобалізації, у науковому середовищі існують і інші підходи.

Зокрема, окремими авторами глобалізація розглядається крізь призму розвитку світового господарства та світової спільноти та пов'язується із

світовою інтеграцією – неоліберальний підхід. За даного підходу глобалізація розглядається в якості перехідного стану усього світового господарства, котре постійно трансформується у нові форми, які ще не визначені. В тій чи іншій мірі даний підхід подібний до помірною (трансформаціоналістського) підходу, проте, відмінність полягає в тому, що орієнтир неоліберального підходу передусім зміщений у сторону розвитку економічної системи. Прибічники даного підходу дотримуються позиції про необхідність розвитку світової економіки та вільного ринку [7].

Серед прибічників неоліберального підходу найбільш поширений аргумент полягає у твердженні, що ті чи інші проблеми в середовищі національних ринків виникають через недоліки у господарській діяльності держави, а тому для їх усунення потрібно відмовлятися від державного втручання, яке себе дискредитувало, та зорієнтуватися на вільний ринок та вільну конкуренцію. Відповідно до позиції більшості неолібералів, вільний ринок та вільна конкуренція здатні автоматично забезпечити найбільш ефективний та раціональний розподіл ресурсів. Слід зазначити, що фундаментом неліберального підходу слугують ідеї «Вашингтонського консенсусу» 1989 року або рекомендації економіста Д. Вільямсона щодо реформування світової торгівлі. Д. Вільямсон розмістив наступні рекомендації: мінімізувати бюджетний дефіцит; мінімізувати субсидії для підприємств; розширити податкову базу та знизити податкові ставки; визначити відсоткові ставки відповідно до внутрішніх фінансових ринків; мінімізувати зовнішньоторговельні тарифи; застосувати політику стимулювання іноземних інвестицій; заохочувати приватизацію; мінімізувати державне регулювання; гарантувати та посилювати право приватної власності [11].

Варто відобразити й позицію критиків неоліберального підходу, яка полягає у відведенні значної ролі державі, вважаючи державне втручання необхідним для, а окрім того, ну і звісно, критики неоліберального підходу не розділяють твердження про те, що вплив держави на ринкові відносини

повинна зводитись до мінімуму [10].

Прихильники «вестернізації» та «американізації» розглядають глобалізацію крізь призму розвитку економічної системи. Відповідно до позиції прихильників вказаного напрямку глобалізаційні процеси полягають у просуванні в світі західних інститутів та західного капіталізму. Відповідно до наукової позиції Н. Глейзера, американського теоретика, глобалізація являється поширенням регульованих Заходом засобів розваг та інформації у всесвітньому масштабі, котрі справляють певний ефект на цінності усіх сфер життя у країнах, у які така інформація проникає, в тому числі й в економічній сфері [32].

Прихильники п'ятого підходу розуміння глобалізації пов'язують її з економічним розвитком, який при цьому зорієнтований на процеси, пов'язані з абсолютно новою історичною дійсністю, відмінними від світової економіки, у якій нагромадження капіталу відбувалося у всьому світі. Відповідно до тверджень М. Кастельса, глобальною вважається та економіка, у якій національна економічна система залежить від глобалізаційного ядра, а глобалізаційне ядро включає міжнародну торгівлю, транснаціональне виробництво, фінансові ринки, науку та технології, певні види праці [15].

Дослідження теоретико-методологічних підходів до розуміння глобалізації дозволило розробити основні фактори, які обумовлюють та характеризують глобалізацію світового господарства [33]:

– економічна інтеграція (утворення світового ринку товарів, фінансів та послуг; зростання потоків інформації, кредитів, інвестицій, товарів, обміну ідеями та ресурсами; становлення національних економік частинами світової економічної системи, формування транснаціональних корпорацій (вихід національних економічних суб'єктів за межі національно-державних утворень);

– розвиток світового інформаційного простору та науково-технічної сфери (сьогодні виникнення новітніх інформаційних технологій і розвиток світового інфопростору додатково забезпечують можливості реалізації

багатьох видів діяльності у режимі реального часу, що кардинально змінило систему соціально-економічної взаємодії, перетворивши знання та інформацію на основне багатство; відбувся глобальних перехід на новий науково-технічний рівень в організації економічних відносин, комунікації, транспорту тощо);

– становлення нової системи міжнародного розподілу праці (система міжнародного розподілу праці побудована навколо наступних позицій: виробники товару у високих обсягах, які базуються на низькооплачуваній праці; виробники товару високої вартості, що базується на інформаційній праці; виробники сировини, у яких база виробництва складається з природних ресурсів; та зайві виробники, у яких праця знецінена.

– запровадження ліберально-демократичних цінностей (світові економіки зорієнтовані до уніфікації в систему універсальних ліберально - демократичних цінностей, стандартів та правил, що сприяє міграції факторів виробництва) [33].

Отже, глобалізацією світового господарства являється інтернаціональна трансформація національних економік країн у глобальну міжнародну економіку, функціонування якої відбувається за уніфікованими нормами, правилами, вимогами, перебуваючи під впливом світових тенденцій універсальності, відкритості, взаємозалежності, в умовах високотехнологічного інформаційного забезпечення та із врахуванням окремих національних особливостей, які у перспективі будуть змінені чи скасовані. У вказаному визначені враховані основоположні об'єкти глобалізації (глобальна економіка міжнародного масштабу та національні економіки), та умови її формування.

Хоча наведене визначення до певної міри відповідає трансформаціоналістському підходу, однак, на нашу думку, глобалізація не являється невідворотним, примусовим та фатальним для національних економік процесом, а передусім орієнтована на добровільну участь національних економік у глобалізаційних процесах, які функціонують та

розвиваються на принципах демократії, доброї волі, лібералізації, відкритості та взаємозалежності. Окрім того, на нашу думку, глобалізація не виключає можливості співіснування глобалізаційного розвитку та окремих національних особливостей, які можуть бути змінені або скасовані в перспективі.

Основоположними ознаками, котрими обумовлюється становлення та розвиток глобалізації світового господарства є економічна інтеграція, розвиток світового інформаційного простору та науково-технічної сфери, запровадження ліберально-демократичних цінностей, становлення нової системи міжнародного розподілу праці.

1.2. Сутність та теорії міжнародної торгівлі

Сутність міжнародної торгівлі полягає в тому, що вона являється однією із сфер міжнародних товарних грошових відносин; специфічною формою обміну результатами праці (послугами, товарами,) між контрагентами з різних держав; формою зв'язку між товаровиробниками які походять з різних держав, що виникає в результаті міжнародного поділу праці, виражає економічну взаємозалежність, посилює відносини між національними господарствами різних країн та стимулює виробництво [1].

Таким чином, з однієї сторони, зовнішня торгівля є сферою економічної діяльності, котра стимулює національне виробництво та спрямована на одержання прибутків шляхом продажу товарів і послуг на зовнішніх ринках, а також, шляхом отримання доходу від митних зборів під час імпортування; а з іншої сторони, зовнішня торгівля являє собою процес обміну товарами і послугами, що виникає в наслідок спеціалізації державна виробництві тих або інших матеріальних благ, а рушійною силою зовнішньої торгівлі являються економічні інтереси суб'єктів міжнародної торгівлі (країни, виробники тощо).

Міжнародна торгівля являється рушійною силою для економічного

розвитку держави, котра бере участь в міжнародних економічних відносинах. За оцінкою економістів, торгівля складає близько 80% від усього обсягу міжнародних економічних відносин, що характеризує торгівлю як таку сферу, що активно розвивається. Відповідно до визначення Дж. Сакса, економічний успіх будь-якої держави залежить від її зовнішньої торгівлі, оскільки кожна держава постає перед вибором ефективної політики у сфері зовнішньої торгівлі. Держава зацікавлена в спеціалізації такого виду виробництва, в якому вона здатна отримати найбільші переваги і найменші ризики, тобто сферу, в якій ймовірний виграш є найбільшим. Міжнародна торгівля є обміном товарами і послугами, дозволяє країнам задовольняти свої потреби.

Базис теорії міжнародної торгівлі був закладений наприкінці XVIII ст. – на поч. XIX ст. А. Смітом та Д. Рікардо. А. Сміт сформулював свою теорію абсолютної переваги та довів, що держави зацікавлені у вільному розвитку сфери міжнародної торгівлі, адже вони виграють не залежно від того, чи імпортують чи експортують. Д. Рікардо довів, що принцип переваги являється виключним випадком, та обґрунтував теорію порівняльних переваг.

В ході аналізу теорії зовнішньої торгівлі доречно врахувати наступні обставини:

- економічні ресурси (природні, матеріальні, трудові тощо) між країнами розподілені нерівномірно;
- ефективне виробництво товарів вимагає наявності різноманітних технологій і комбінації ресурсів;
- економічна ефективність держави, котра здатна виготовляти певні товари, здатна змінюватись і з часом дійсно змінюється. А тому, переваги і абсолютні, і відносні – не являються постійними.

Західні учені міжнародну торгівлю розглядають в якості транскордонного обміну товарами і послугами. А тому, у міжнародну торгівлю включений обмін як товарами, так і послугами, питома вага яких становить близько 20% у структурі міжнародної торгівлі [26].

Участь держави у міжнародній торгівлі призводить до зростання

експортного постачання, сприяє зростанню зайнятості; а наявність конкуренції на міжнародному рівні викликає потребу вдосконалення національних підприємств; дохід від експорту слугує джерелом для накопичення капіталу, що спрямований на інвестування в промисловий розвиток; інтенсифікація відтворювального процесу у національних господарствах являється наслідком розвитку спеціалізації, утворення можливості становлення та розвитку масового виробництва, зростання ступеня завантаженості устаткування, та зростання ефективності виробництва від запровадження нових технологій [2].

Національна економіка за допомогою зовнішньої торгівлі взаємодіє із господарствами інших держав. Водночас міжнародна торгівля являється основним каналом, за допомогою через посередництво інтернаціональної вартості світовий ринок впливає на національне виробництво, диктуючи при цьому стандарти якості, рівень витрат, конкурентні технічні та економічні параметри виробництва [27].

Світова торгівля являється двигуном виробництва як для окремих держав та регіонів, так і для всього світового господарства у цілому, оскільки вона являється одним із факторів забезпечення раціонального використання матеріальних та людських ресурсів на усіх рівнях господарювання.

Розвиток світової торгівлі відбувається під впливом багатьох факторів [26]:

- становлення та поглиблення поділу праці та інтернаціоналізація виробництва;
- підвищення торгово-економічної інтеграції, пов'язаної із формуванням спільних ринків та зон вільної торгівлі;
- науково-технічна революція;
- лібералізація у сфері міжнародної торгівлі;
- у країнах з перехідною економікою формування економічних моделей, що зорієнтовані на зовнішній ринок.

Розвиток міжнародної торгівлі у період переходу провідних країн до

великого машинного виробництва зумовив появу теорії абсолютних переваг [6].

Суть теорії абсолютної переваги полягає у тому, що достаток нації залежить як від кількості накопиченого золота, так і від здатності до виготовлення кінцевих товарів та послуг. До того ж, другий аспект є більш вагомим, і саме тому основним завданням є розвиток виробництва шляхом поділу праці та кооперації [25].

Якщо одна країна може виробити той або інший товар більше та дешевше, ніж інші, то у неї є абсолютна перевага [34].

Для побудови взаємовигідної торгівлі, ціни товарів на зовнішніх ринках повинні бути вищі, ніж внутрішні ціни на такий самий товар у державі-експортері, і нижчі, ніж в державі-імпортері. Виграш держав полягає у споживчому прирості, який обумовлений спеціалізацією виробництва [31].

Отже, відповідно до теорії абсолютних переваг, кожна держава має спеціалізуватися на виробництві товарів, у виробництві яких вона володіє або здатна заволодіти абсолютними перевагами.

У 1817 році Д. Рікардо довів тезу про те, що міжнародна спеціалізація являється вигідною для нації. Іншими словами він побудував теорію порівняльних переваг. Д. Рікардо для дослідження взяв лише дві держави. Наприклад, Америка та Європа; а для простоти в розрахунках лише два товари (одяг та продовольчі товари); усі витрати на виробництвах вимірюються робочим часом.

Торгівля між Європою та Америкою має бути взаємовигідною. В Америці для виготовлення одиниці продовольчого товару потрібно менше робочих днів, ніж у Європі, водночас у Європі потрібно менше робочих днів на виготовлення одиниці одягу порівняно із Америкою. У такому разі спостерігається спеціалізація Америки на виготовленні продовольчих товарів, які вона експортує у певній кількості, в обмін отримує певну кількість одягу, що вироблений у Європі. Однак Рікардо вказаним не обмежився, а довів, що порівняльні переваги перебувають в залежності від співвідношення

продуктивності праці.

Виходячи із вказаної теорії, торгівля залишається вигідною для обох держав коли між ними збережене співвідношення внутрішніх цін. Кожна держава володіє порівняльними перевагами, тобто володіє певним товаром, виготовлення якого більш вигідне при існуючому співвідношенні витрат, аніж виготовлення інших товарів. Прибуток від продажів продукту буде найбільшим тоді, коли кожен товар вироблятиметься державою, у якій менші альтернативні витрати.

Сутність теорії порівняльних переваг полягає у тому, що держави експортують ті товари, що виробляються із найменшими витратами (абсолютна перевага у виробництві), а імпортують ті товари, що виробляються із меншими витратами іншими країнами (абсолютна перевага у торговельних партнерів) [31].

У класичних теоріях торгівля між країнами пояснюється різними в них абсолютними та відносними витратами праці на виробництво товарів, тобто порівняльна перевага виникає лише в умовах міжнародної відмінності продуктивності праці. Однак у цих теоріях не пояснюються причини походження порівняльних переваг, які має та чи інша країна, – торговельний партнер.

Дослідження факторів, які впливають на обсяг міжнародної торгівлі та товарну номенклатуру, у 20–30-х рр. ХХ ст. дозволило вченим Б.Оліну та Е. Хекшеру уточнити та доповнити ключові тези теорії порівняльних переваг та сформулювати концепцію факторів виробництва [1].

Згідно теорії Оліна–Хекшера держави прагнуть експортувати збиткові та імпортувати дефіцитні елементи виробництва, чим вони прагнуть компенсувати низьку забезпеченість елементами виробництва у масштабах світового господарства [25].

Недосконалість теорії порівняльних переваг зумовила пошуки нових шляхів до вирішення проблеми у сфері міжнародного поділу праці. В результаті таких пошуків з'явилась теорія життєвого циклу продукту

авторства М. Познера, Г. Хуфбаужра, Л. Уеллса [36].

Зміст теорії життєвого циклу виглядає наступним чином: світова торгівля готовими виробами перебуває у залежності від періоду їх життя, тобто часу, протягом якого продукція життєздатна (здатна забезпечити досягнення цілей продавців). Теорія кореспондує із залежністю місця галузі в системі експорту держави та рівнем науково-дослідних робіт у галузі, оскільки саме наукомісткі сфери виробництва визначають конкурентну здатність держави в міжнародній торгівлі. Виділяється 4 стадії життєвого циклу продукції – упровадження, зростання, зрілість, та занепад. Така теорія реалістично відобразила еволюцію у багатьох галузях, проте вона не являється універсальним поясненням тенденцій у сфері міжнародної торгівлі, оскільки існують товари (із високими витратами на транспортування, із коротким життєвим циклом, диференціюються за якістю, із вузьким колом потенційних споживачів) які не підпадають під вказану теорію.

На початку 1980-х рр. К. Ланкастер, П. Крюгман запропонували пояснення міжнародній торгівлі, альтернативне класичному, що базувалось на ефекті масштабу. Сутність цієї теорії полягає у тому, що в ході визначення технології й організації виробництва середні довгострокові витрати мають здатність скорочуватися разом із збільшенням об'ємів виробництва продукту, іншими словами – виникає економія, що зумовлена масовим виробництвом. Згідно цієї теорії більшість країн уже забезпечені основними засобами для виробництва у таких пропорціях, та саме у таких умовах торгівля зі спеціалізацією та масовим виробництвом стає вигідною [37].

Однак, втілення ефекту масштабу призводить, як правило, до порушень у сфері конкуренції, оскільки концентрація виробництв та укрупнення призводять до утворення монополій. У такому випадку міжнародна торгівля все більше стає сконцентрована у владі транснаціональних корпорацій, після чого вектор торгівлі визначається не принципом порівняльних переваг а стратегією корпорації.

Отже, теорії міжнародної торгівлі являються невід'ємним базисом

ефективного економічного розвитку для усіх держав світу. Торговельна політика держав завжди повинна концентруватися на таких запитаннях, як обрання експортних та імпортних позицій, контрагентів та обсягів.

1.3. Система регулювання міжнародної торгівлі

Система регулювання міжнародної торгівлі в її сучасному розумінні де-факто утворена в ході Уругвайського раунду на багатосторонніх торговельних переговорах 1986-1994 років. Сучасна система за кількістю членів, охопленням торговельних галузей (послуги, товари, об'єкти права інтелектуальної власності), обсягом регульованого світового експорту більше 95%, стала дійсно глобальною і такою, що здійснює суттєвий вплив на механізми формування та реалізації торговельної політики держав, їх зміст та обґрунтування, а отже, – на всю соціально-економічну сферу національних господарств [9].

У наступні роки до Дохійського раунду, який почався у 2001 році, стали найбільш успішними для розвитку Світової організації торгівлі (СОТ), оскільки досить інтенсивно відбувалося приєднання нових держав-членів, здійснювалась розробка проектів для перспективних сфер у багатосторонній гармонізації конкурентної політики, взаємоузгодженого регулювання інвестицій та торгівлі, торговельних питань у сфері охорони навколишнього середовища.

Із початком переговорів в Досі, для якого порядок денний був запропонований досить амбітний та насичений, багатосторонню торговельну систему охопила системна криза, для якої причинами стало:

- багато питань занадто складних в частині пошуку консенсусу;
- збільшення суперечностей між певними групами держав;
- відсутність глобального лідера;
- застосування в ухваленні рішень абсолютного консенсусу (нічого не

вважається вирішено, поки не вирішено усе) [13].

Дві останні конференції на Балі (2013 рік) та в Найробі (2015 рік) дали новий поштовх міжнародним торговельним переговорам, оскільки після дванадцяти років багатосторонніх безрезультатних перемовин держави-учасниці СОТ підписали Балійський пакет, який був домовленістю про спрощення процедур торгівлі, про вирішення окремих питань у сфері сільського господарства, про вирішення окремих питань у сфері торгівлі бавовною та розвитку найменш розвинутих держав. В Найробі ухвалено рішення про введення заборони на надання субсидій для сільськогосподарського експорту із диференціацією такого режиму для розвинутих держав та держав, які розвиваються.

Однак після конференції у Найробі представники держав-учасниць СОТ, науковці та експерти усе частіше почали висловлюватися у векторі необхідності реформування цієї організації. Серед головних викликів у сфері розвитку глобальної системи, здатної регулювати міжнародну торгівлю, на нашу думку, варто виділити наступні [35]:

- існування глобальних торговельних протиріч (торговельні війни);
- поява нових реалій ХХІ століття і глобалізація виробництва;
- надрегіональні угоди і наслідки їх укладення, зокрема, у вигляді загрози винесення переговорів поза межі СОТ;
- фрагментація діяльності у СОТ внаслідок зростання ролі коаліцій;
- прагнення держав, які розвиваються посилювати вплив на ухвалення рішень у межах СОТ.

У всьому світі в останні роки спостерігається стрімка переорієнтація із довготривалого режиму «вільної торгівлі» до режиму протекціонізму, невід'ємними компонентами якого являються торговельні війни і різноманітні санкції. Про глобальні торговельні війни можемо говорити унаслідок їх стрімкої регіональної диверсифікації: окрім таких пар протистоянь, як «США ЄС», «США-Китай», доречно назвати держави Північної і Південної Європи, Північної Америки, Середземномор'я, Південно-Східної Азії тощо [14].

Однак, найбільш загрозовим являється те, що торговельні війни часто змінюють режими торгівлі за рамками існуючих глобальних регулятивних інституцій, керуючись національними політичними рішеннями, які спотворюють принцип недискримінації, що діє у СОТ.

Необхідність модернізації СОТ відповідно до економічних реалій ХХІ століття обумовлений зростаючою концентрацією торгівлі усередині виробничо-збутових ланцюгів, що відповідно потребує нового регулювання, відповідно до якого імпорт являється невід'ємним елементом експорту, оскільки торговий протекціонізм здатний чинити негативний вплив на конкурентоспроможність та виробничі витрати експорту. До того ж, розвинуті держави часто являються прихильниками «питань ХХІ сторіччя» (конкуренція, інвестиції, екологія, державні закупівлі тощо), натомість держави, які розвиваються прагнуть реально розв'язати питання свого розвитку (розвиток власного виробничого потенціалу, утворення робочих місць тощо). Позиція ООН полягає у пріоритезації концепції «розвитку» [39].

Над регіональні угоди на кшталт транстихоокеанського партнерства знаходяться на різних стадіях втілення, мають різний суб'єктний склад, проте, спільним являється те, що регуляторні аспекти, котрі обговорюються в ході їх переговорів, наразі до компетенції СОТ не належать [22].

Так, склалася ситуація, у якій над регіональні торговельні угоди здатні суттєво розширити систему регулювання міжнародної торгівлі шляхом розроблення правил (зобов'язань), котрі спочатку стають чинними для держав-членів, а пізніше – здатні трансформуватись у глобальні правила. Звісно, такі правила будуть розроблятися в інтересах держав-лідерів, що додає ризику додаткового посилення напруги у міждержавних відносинах.

Зростання кількості та посилення впливу коаліцій в межах СОТ, з однієї сторони, стимулює досягнення консенсусів в ході ухваленні рішень, однак з іншої сторони – фрагментує діяльність, чим уповільнюється переговорний процес, або взагалі унеможлиблює прийняття рішень унаслідок непримиренної позиції окремих членів коаліції. Очевидно, необхідною

являється чітка регламентація діяльності коаліцій із установленням логічних обмежень термінів узгодження позицій і відповідальності за блокування рішень.

Окрім того, варто додати, що сьогодні людством уже накопичено багато неоціненного досвіду із багатосторонньої гармонізації національних торгово-економічних інтересів у межах Світової організації торгівлі. Наступним етапом повинно стати набуття досвіду адекватної та ефективної адаптації інституцій глобального регулювання до стрімких змін у глобальному середовищі та різноманітних політичних та гео економічних викликів.

На сучасному етапі спостерігається надзвичайна динамічність у сфері зовнішньої торгівлі, що значною мірою зумовлена розвитком спеціалізації та кооперації виробництва на міжнародному рівні, скасуванням низки обмежень у сфері міжнародної торгівлі, високими темпами зростання «нових індустріальних країн». Панівні позиції у світовій торгівлі займають розвинуті держави, на частку яких припадає близько 2/3 обсягу експорту, і приблизно, аналогічна частка імпорту. Відповідно, приблизно 1/3 світових експорту та імпорту припадає на держави, які розвиваються, і на держави із перехідною економікою. США, Німеччина, Франція, Японія, Італія, Великобританія, Канада, Бельгія Нідерланди являються найбільшими експортерами світу.

Що ж стосується структури світової торгівлі, то відповідно до відомостей Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), основними товарними позиціями у світовій торгівлі являються продукти харчування, сільськогосподарська сировина, паливо, вироблені товари, руди, метали, дорогоцінне каміння та негрошове золото. Масова частка кожної вказаної категорії диференціюється залежно від материка, з якого здійснюється експорт.

Україна сьогодні є країною, що розвивається. Зовнішньоторговельна діяльність є важливим аспектом господарської діяльності країни та зарубіжних суб'єктів господарювання, оскільки побудована на основі різносторонніх взаємовідносин між ними. З часів проголошення незалежності

одним із головних аспектів зовнішньоторговельної діяльності України стало формування торгового режиму із подальшою інтеграцією до світового господарства. Зовнішня торгівля є системою економічних взаємовідносин між державами, основне завдання якої полягає у вивезенні та ввезенні послуг та товарів. До об'єктів зовнішньої торгівлі відносяться: сировина, готова продукція та напівфабрикати; послуги: страхові, транспортні, міжнародний туризм, посередницькі послуги; продукти інтелектуальної власності: ліцензії, патенти, фірмові знаки; будівельні операції тощо [12].

Зовнішня торгівля надає державам можливість спеціалізуватися на тих видах діяльності, у яких вони мають конкурентні переваги, що призводить до дисциплінування вітчизняних товаровиробників, обумовлює зростання продуктивності праці. Зовнішня торгівля сприяє задоволенню суспільних потреб, покращенню конкурентоздатності національних економік, стимулює зростання рівня життя населення країн, котрі беруть в ній участь. На ефективність зовнішньоторговельної діяльності має вплив державна політика, оскільки саме вона регулює умови проведення політики та використовує відповідні інструменти державного впливу. Розглядаючи входження України у світову економіку, таке входження відбувається тривалий час і доволі болісно. Наразі Україна залишається експортером, в основному, сировини і напівфабрикатів. Для багатьох держав світу інтеграційні процеси є об'єктивною необхідністю. Серед переваг вітчизняної економіки можемо виділити той факт, що Україна географічно знаходиться у центрі Європи і на перехресті низки транспортних шляхів. Позитивним видається наявність кадрів з високим освітнім рівнем і високим рівнем професійної підготовки, достатній обсяг корисних копалин. Проте, на тлі переваг є багато проблем, до яких можемо віднести:

- сучасну структуру економічної системи;
- невідповідність якості керування державою сучасним проблемам та викликам;
- низький ВВП;

- стан організації та функціонування всіх гілок влади;
- корумпованість та бюрократизація;
- зовнішня заборгованість;
- відсутність якісної системи регулювання зовнішньоторговельної діяльності.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ I

Світова торгівля являється двигуном виробництва як для окремих держав та регіонів, так і для всього світового господарства у цілому, оскільки вона являється одним із факторів забезпечення раціонального використання матеріальних та людських ресурсів на усіх рівнях господарювання.

Відповідно до теорії абсолютних переваг, кожна держава має спеціалізуватися на виробництві товарів, у виробництві яких вона володіє або здатна заволодіти абсолютними перевагами

Сьогодні людством уже накопичено багато неоціненного досвіду із багатосторонньої гармонізації національних торгово-економічних інтересів у межах Світової організації торгівлі. Наступним етапом повинно стати набуття досвіду адекватної та ефективної адаптації інституцій глобального регулювання до стрімких змін у глобальному середовищі та різноманітних політичних та геоекономічних викликів.

РОЗДІЛ II

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

2.1. Аналіз динаміки та структури міжнародної торгівлі товарами та послугами

У більшості країн міжнародна торгівля становить значну частку валового внутрішнього продукту (ВВП). У глобальному масштабі частка світової торгівлі (вартості експорту та імпорту товарів і комерційних послуг) у світовому ВВП постійно зростає. Проведемо аналітичне дослідження динаміки міжнародної торгівлі за даними Світової організації торгівлі в табл. 2.1. та рис. 2.1.

Таблиця 2.1

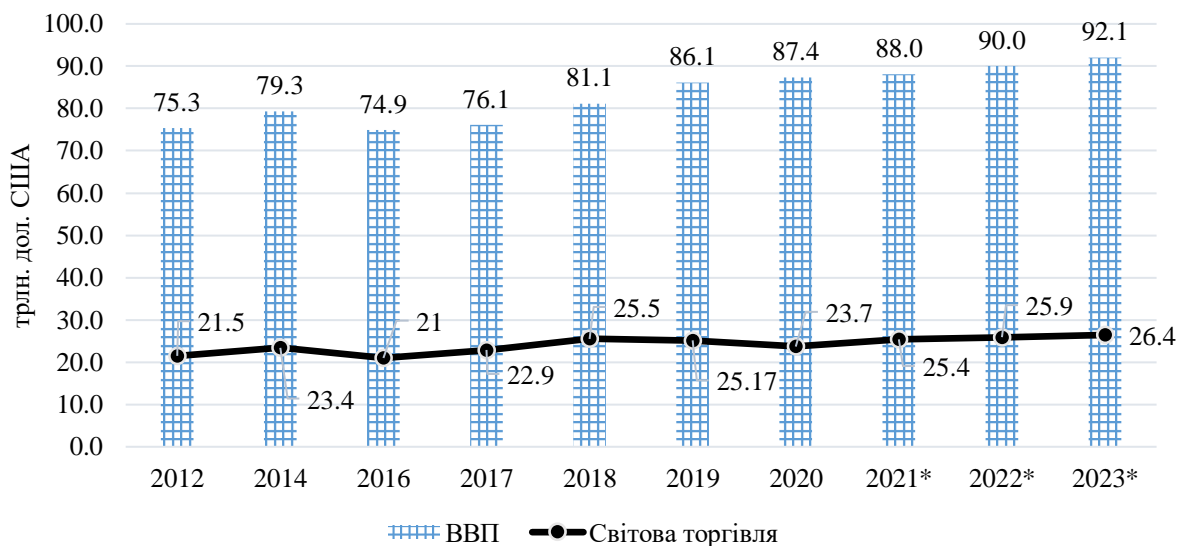
Динаміка світової торгівлі товарами та послугами за 2012-2023* рр.

Показники	Світова торгівля, (трлн. дол. США)	
	товарами	послугами
2012 рік	17,3	4,2
2014 рік	18,5	4,9
2016 рік	16,0	5
2017 рік	17,4	5,5
2018 рік	19,5	6
2019 рік	19,1	6,07
2020 рік	17,6	6,1
2021 рік*	18,7	6,7
2022 рік*	18,9	7,0
2023 рік*	19,1	7,3
Темп росту (спаду),%		
2012-2014 рр.	6,94	16,67
2014-2016 рр.	-13,51	2,04
2017-2018 рр.	8,75	10,00
2018-2019 рр.	-2,05	1,17
2019-2020 рр.	-7,85	0,49
2020-2021* рр.	1,06	1,10
2021-2022* рр.	1,01	1,05
2022-2023* рр.	1,01	1,05

* - прогнознi значення показника

За даними таблиці 2.1. спостерігаємо зростання загальної динаміки світової торгівлі протягом 2012-2018 рр., проте у 2019 році показник знизився на 1,29%, а у 2020 році темп спаду світової торгівлі склав 5,84%.

Нещодавнє впевнене зростання міжнародної торгівлі було зумовлене насамперед тенденцією до підвищення цін на сировинні товари (відновленням цін на нафту) та незначним зниженням курсу долара США протягом 2017 року. Однак такі тенденції лише частково пояснюють зростання, яке відбувалося протягом 2017-2018 рр. Крім того, відзначалося стійке зростання обсягу міжнародної торгівлі, головним фактором якої слугувало динамічне зростання світового виробництва - що спостерігалось в більшості країн, які допомогли стимулювати значні інвестиції в економічне зростання. Тим не менш, у світлі нинішніх невизначеностей у сфері глобальної торгівлі прогнози будуть невтішними. Світ не підготувався до пандемії Covid-19, що частково демонструє слабе реагування на глобальну фінансову кризу та вихід із неї.

Рис. 2.1. Динаміка ВВП та світової торгівлі за 2012-2023 рр.

* - прогнозні значення показника

За підсумками 2020 р. світова торгівля товарами знизилась на 5,8 %. Це падіння менше, ніж зниження на 9,2 %, передбачене прогнозом СОТ у жовтні 2020 року.

Кращий результат за очікуваний частково можна пояснити анонсом нових вакцин проти коронавірусу у листопаді 2020 р., що сприяло покращенню довіри бізнесу та споживачів, наслідком чого стало поживлення на ринках. Водночас в номінальному вираженні обсяги світової торгівлі товарами скоротились на 7 % (у Україні скорочення вартісних обсягів зовнішньої торгівлі товарами у 2020 р. становило 6,8 %).

Основне скорочення відбулося у другому кварталі 2020 р., коли країни у всьому світі запровадили локдаун та обмеження на поїздки з метою зупинення поширення коронавірусу. Режими обмежень були послаблені у другій половині року, оскільки показники захворюваності знизилися, що дозволило у четвертому кварталі 2020 р. повернути обсяги торгівлі товарами майже до рівня 2019 р.

Швидкому зростанню обсягів торгівлі та виробництва у другій половині 2020 р. сприяло значне втручання у кризову ситуацію з боку урядів, включаючи потужні заходи щодо бюджетно-податкового стимулювання у США. Ці заходи збільшили доходи домогосподарств та підтримали подальші витрати на всі товари, включаючи імпортовані з інших країн. Крім того, багато підприємств та домогосподарств адаптувались до мінливих обставин, знаходячи інноваційні шляхи підтримання економічної діяльності в умовах обмеження мобільності. Ефективне управління пандемією обмежило масштаби економічного спаду в Китаї та інших країнах Азії, що дозволило їм продовжувати активно займатися торговельною політикою. Ці дії допомогли підтримати світовий попит і, можливо, запобігли ще більшому падінню торгівлі.

В структурі світової торгівлі (табл. 2.2) найбільшу питому вагу протягом аналізованого періоду займають товари, проте їх частка за 2012-2020 рр. знизилась з 80,47% до 74,25%, натомість зростає частка послуг (з 19,53% до 25,74%).

Таблиця 2.2

Динаміка структури світової торгівлі за 2012-2020 рр.

Показники	Світова торгівля, (трлн. дол. США)	
	товарами	послугами
2012 рік	80,47	19,53
2014 рік	79,06	20,94
2016 рік	76,19	23,81
2017 рік	75,98	24,02
2018 рік	76,47	23,53
2019 рік	75,88	24,12
2020 рік	74,26	25,74

Динаміка світового експорту та імпорту за 2010-2020 рр. наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

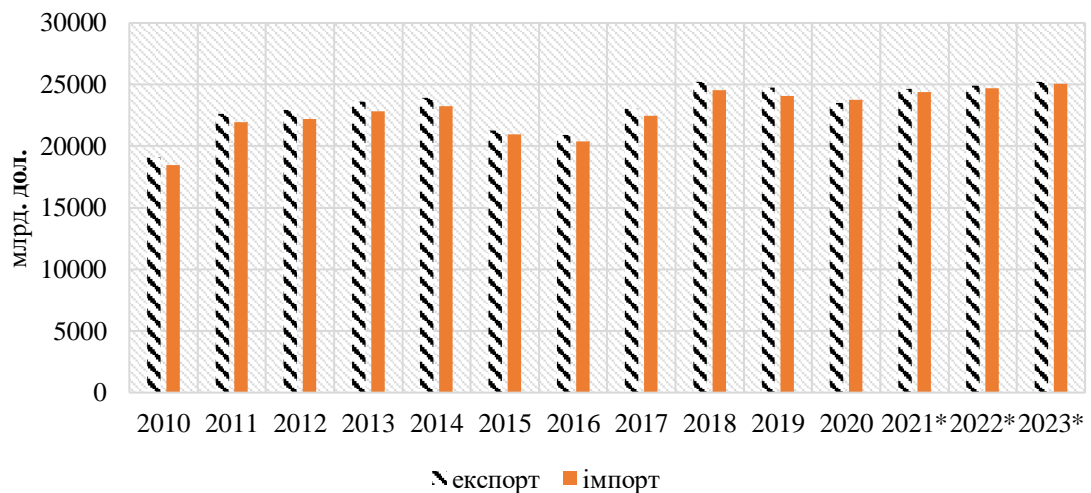
Динаміка світового експорту та імпорту за 2012-2023 рр.

Показники	Сальдо	млрд. дол.	
		експорт	імпорт
2010 рік	619,6	19071,1	18451,5
2011 рік	664,5	22616,4	21951,9
2012 рік	741,6	22944,6	22203,0
2013 рік	786,4	23595,3	22808,9
2014 рік	653,9	23904,0	23250,1
2015 рік	301	21267,3	20966,3
2016 рік	522,2	20921,1	20398,9
2017 рік	554,8	23014,6	22459,8
2018 рік	654,3	25221,0	24566,7
2019 рік	648,2	24742,9	24094,7
2020 рік	-240,5	23521,6	23762,1
2021 рік*	252,0	24626	24373,9
2022 рік*	204,6	24930	24725,5
2023 рік*	157,1	25234,1	25077
Темп росту (спаду),%			
2010-2011 рр.	107,25	118,59	118,97
2011-2012 рр.	111,60	101,45	101,14
2012-2013 рр.	106,04	102,84	102,73
2013-2014 рр.	83,15	101,31	101,93
2014-2015 рр.	46,03	88,97	90,18
2015-2016 рр.	173,49	98,37	97,29
2016-2017 рр.	106,24	110,01	110,10
2017-2018 рр.	117,93	109,59	109,38
2018-2019 рр.	99,07	98,10	98,08
2019-2020 рр.	-37,10	95,06	98,62
2020-2021* рр.	-104,80	104,70	102,57
2021-2022* рр.	81,16	101,23	101,44
2022-2023* рр.	76,79	101,22	101,42

Обсяг світового експорту у 2010 році склав 19071,1 млрд. дол., за період 2010-2018 рр. даний показник збільшився до 25221,0 млрд. дол., проте у 2019 році темп спаду експорту становив майже 2%, а у 2020 р. – 5%.

За 2010-2018 рр. імпорт товарів та послуг збільшився з 18451,5 млрд. дол. до 24566,7 млрд. дол., а у 2020 році темп спаду даного показника склав 2,0%, а в абсолютному значенні становив 23762,1 млрд. дол. Саме у 2020 році експортно-імпортне сальдо склало від'ємне значення 240,5 млрд. дол.

Динаміка світового експорту та імпорту наведена на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Динаміка світового експорту та імпорту за 2010-2023 рр.

Вплив пандемії на обсяги торгівлі товарами в регіональному розрізі у 2020 р. мав певні відмінності, хоча у більшості регіонів було зафіксовано значне падіння як експорту, так і імпорту (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Темпи зростання (спаду) світової торгівлі, %

Країна	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
1	2	3	4	5
Експорт, %				
Північна Америка	3,4	3,8	0,3	-8,6
Південна Центральна Америка	2,2	-0,2	-2,2	-4,7
Європа	4,1	1,9	0,6	-7,9
СНД	3,9	4,1	-0,3	-1,5
Африка	5,3	3,6	-0,7	-8,8

1	2	3	4	5
Близький Схід	-2,2	4,8	-2,2	-11,6
Азія	6,7	3,7	0,8	0,3
Імпорт, %				
Північна Америка	4,4	5,1	-0,6	-6,1
Південна Центральна Америка	4,4	5,6	-2,6	-9,9
Європа	3,9	1,9	0,3	-7,6
СНД	13,9	4,0	8,5	-5,6
Африка	-1,7	5,3	2,8	-11,1
Близький Схід	1,2	-4,1	2,4	-13,9
Азія	8,5	5,0	-0,5	-1,2

Єдиним винятком була Азія: обсяги експорту зросли на 0,3 %, а обсяги імпорту – на 1,3 %. Регіони, багаті природними ресурсами, зазнали найбільшого скорочення імпорту, включаючи Африку (на 8,8 %), Південну та Центральну Америку (на 9,3 %) та Близький Схід (на 11,3 %), ймовірно через зменшення доходів від експорту, оскільки ціни на нафту впали приблизно на 35 %. У порівнянні з іншими регіонами, падіння імпорту з Північної Америки було порівняно невеликим (на 6,1 %).

Географічна структура світового експорту та імпорту наведена на рис. 2.3. та 2.4.

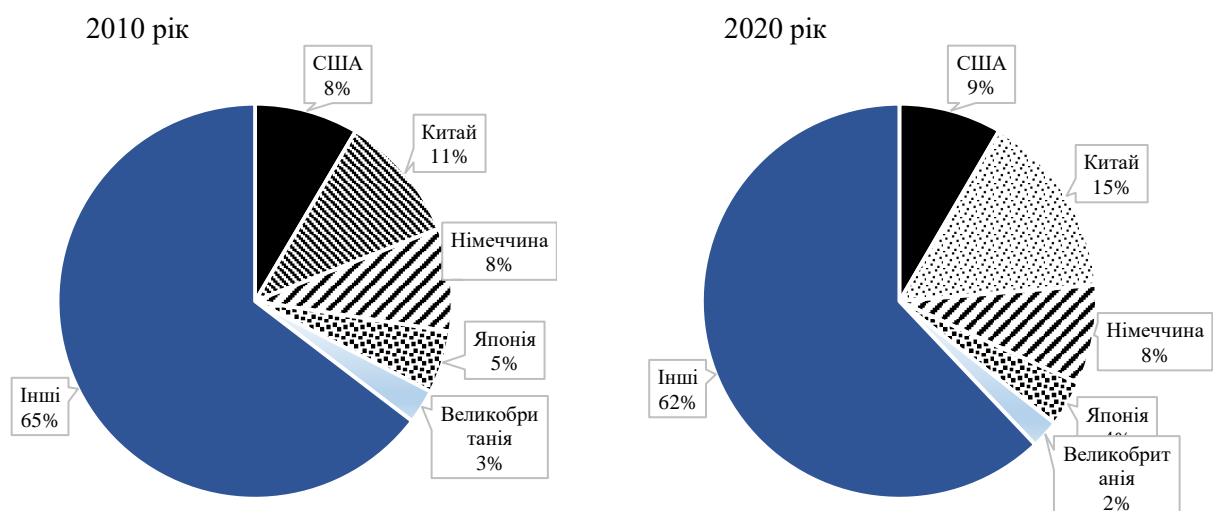
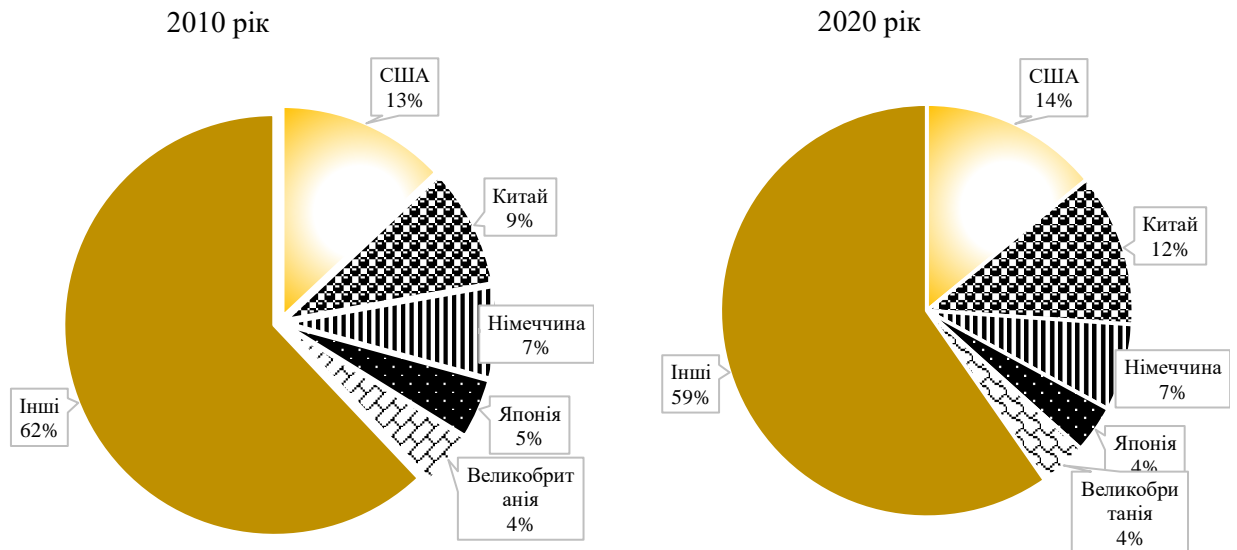

Рис. 2.3. Географічна структура світового експорту у 2010 р. та 2020 р.

Рис.2.4. Географічна структура світового імпорту у 2010 р. та 2020 р.

Наведемо географічну структуру експорту та імпорту у 2010 та 2020 р. провідних торговельних країн та розрахуємо коефіцієнт Гатева (табл. 2.6).

Таблиця 2.5

Географічна структура експорту та імпорту у 2010 р. та 2020 р.

Показник	Експорт	Імпорт	Коефіцієнт Гатева		
			$d_{ек}^2$	$d_{ім}^2$	$(d_{ек} - d_{ім})^2$
2010 рік					
США	8,5	12,99	72,25	168,74	20,16
Китай	10,5	9,21	110,25	84,82	1,66
Німеччина	8,46	7,04	71,57	49,56	2,02
Японія	5,12	4,58	26,21	20,98	0,29
Великобританія	2,8	4,14	7,84	17,14	1,80
Інші	64,62	62,04	4175,74	3848,96	6,66
Разом	100	100	4463,87	4190,20	32,58
Коефіцієнт Гатева	0,06				
2020 рік					
США	8,42	14,06	70,90	197,68	31,81
Китай	15,26	12,01	232,87	144,24	10,56
Німеччина	8,16	6,85	66,59	46,92	1,72
Японія	3,77	3,71	14,21	13,76	0,00
Великобританія	2,33	3,70	5,43	13,69	1,88
Інші	62,06	59,67	3851,44	3560,51	5,71
Разом	100	100	4241,44	3976,81	51,68
Коефіцієнт Гатева	0,08				

Коефіцієнт Гатева за географічною структурою склав у 2010 році 0,06, а

у 2020 році – 0,08, а це свідчить про те, що географічні структури експорту та імпорту за аналізований період мало відрізняються один від одного.

Згідно індикаторів СOT скорочення торгівлі буде неминучим, однак обсяги такого скорочення чітко не визначені. Світова організація торгівлі визначила основні барометри (індекси) світової торгівлі у 2020 році (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Барометри (індекси) світової торгівлі у 2020 році

Всі показники компонентів барометра даний час значно нижче тенденції. Індекс автомобільної продукції (79,7) був найслабшим через скорочення виробництва та продажу автомобілів у великих країнах. Різке зниження прогнозного індексу експортних замовлень (83,3) свідчить про те, що слабке зростання торгівлі збережеться у короткостроковій перспективі. Слабкий попит на товари також відображається зниженням індексів на контейнерне перевезення (88,5) та авіап перевезення (88,0). Лише показники електронних компонентів (94,0) та сільськогосподарської сировини (95,7) демонструють ознаки стабільності, хоча вони залишаються нижче тенденції.

Наведемо товарну структуру експорту та імпорту у 2020 р. провідних торговельних країн та розрахуємо коефіцієнт Гатева для цих країн (табл. 2.6).

**Товарна структура експорту та імпорту у 2020 р. провідних
торговельних країн**

Показник	Експорт	Імпорт	Коефіцієнт Гатева		
			$d_{ек}^2$	$d_{ім}^2$	$(d_{ек} - d_{ім})^2$
Китай					
Сільськогосподарські товари	9,01	29,16	3,56	39,37	19,25
Харчові продукти	6,83	5,63	2,05	1,47	0,05
Мінеральні продукти	12,90	124,44	7,30	716,91	579,56
Хімічні продукти	51,88	51,85	118,00	124,46	0,09
Вироби з дерева і целюлозно-паперові продукти	7,72	10,27	2,61	4,88	0,35
Текстильні вироби	44,69	7,90	87,56	2,89	58,64
Метали та вироби з них	35,93	22,59	56,60	23,63	7,09
Машини та обладнання	225,74	173,88	2234,12	1399,72	97,09
Транспортне обладнання	21,92	17,66	21,07	14,44	0,62
Інше	60,97	21,38	162,98	21,16	66,68
Разом	100	100	2695,84	2348,92	829,43
Коефіцієнт Гатева	0,41				
США					
Сільськогосподарські товари	6,06	4,09	36,73	16,70	3,90
Харчові продукти	2,89	3,21	8,37	10,28	0,10
Мінеральні продукти	13,47	7,67	181,52	58,76	33,73
Хімічні продукти	15,65	14,76	244,89	217,95	0,78
Вироби з дерева і целюлозно-паперові продукти	2,16	1,76	4,67	3,09	0,16
Текстильні вироби	1,69	4,38	2,85	19,16	7,23
Метали та вироби з них	4,08	5,01	16,62	25,09	0,87
Машини та обладнання	28,53	31,14	813,85	969,56	6,81
Транспортне обладнання	15,58	13,40	242,60	179,49	4,74
Інше	9,89	14,60	97,90	213,18	22,15
Разом	100	100	1650,01	1713,25	80,48
Коефіцієнт Гатева	0,15				

Коефіцієнт Гатева за галузевою структурою Китаю склав 0,41, а у США – 0,15, а це свідчить про те, що товарні структури експорту та імпорту цих країн мало відрізняються один від одного.

Індекс диверсифікації розраховується шляхом виміру абсолютного відхилення структури торгівлі певної країни від структури світової торгівлі. Значення показника розміщується в діапазоні від 0 до 1. При цьому чим більше

значення Індексу наближується до 1, тим більше структура експорту (імпорту) країни відрізняється від світової або тієї країни (об'єднання), з якою відбувається порівняння. У табл. 2.7, 2.8 відображено динаміку Індексу диверсифікації експорту груп країн та об'єднань за 2010-2020 рр.

Таблиця 2.7

Індекс диверсифікації експорту груп країн та об'єднань за 2010-2020 рр.

Країна /група країн	2010	2014	2016	2017	2018	2019	2020
Країни, що розвиваються, зокрема:	0,228	0,21	0,189	0,19	0,197	0,192	0,189
країни Америки	0,336	0,35	0,341	0,343	0,344	0,353	0,357
країни Африки	0,574	0,561	0,537	0,535	0,538	0,542	0,549
країни Азії	0,264	0,245	0,227	0,235	0,24	0,235	0,233
країни Океанії	0,672	0,724	0,696	0,739	0,749	0,753	0,749
Транзитивні економіки	0,578	0,582	0,555	0,57	0,556	0,54	0,549
Розвинені країни, зокрема:	0,173	0,177	0,182	0,175	0,167	0,171	0,171
країни Америки	0,397	0,409	0,432	0,407	0,393	0,395	0,400
країни Африки	0,217	0,218	0,21	0,213	0,212	0,209	0,202
країни Азії	0,207	0,208	0,211	0,198	0,191	0,201	0,203
країни Океанії	0,615	0,626	0,646	0,647	0,651	0,673	0,69
ЄС-27	0,215	0,216	0,224	0,210	0,206	0,214	0,215

В економіках перехідного типу протягом аналізованого періоду відбулися позитивні тенденції наближення структури імпорту до середньосвітових значень.

Таблиця 2.8

Індекс диверсифікації імпорту груп країн та об'єднань за 2010-2020 рр.

Країна /група країн	2010	2014	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7	8
Країни, що розвиваються, зокрема:	0,176	0,161	0,138	0,149	0,156	0,159	0,163
країни Америки	0,202	0,209	0,205	0,198	0,201	0,21	0,231
країни Африки	0,28	0,277	0,278	0,279	0,281	0,291	0,284
країни Азії	0,213	0,196	0,182	0,195	0,198	0,203	0,208
країни Океанії	0,414	0,434	0,415	0,415	0,403	0,395	0,422
Транзитивні економіки	0,247	0,256	0,251	0,238	0,241	0,233	0,219

1	2	3	4	5	6	7	8
Розвинені країни, зокрема:	0,105	0,105	0,1	0,11	0,11	0,114	0,118
країни Америки	0,269	0,265	0,264	0,234	0,235	0,242	0,241
країни Африки	0,185	0,195	0,183	0,191	0,189	0,2	0,202
країни Азії	0,127	0,119	0,117	0,115	0,119	0,122	0,124
країни Океанії	0,223	0,227	0,235	0,252	0,244	0,269	0,266
ЄС-27	0,127	0,118	0,120	0,123	0,124	0,128	0,130

Індекс концентрації експорту-імпорту (Індекс Герфіндаля-Гіршмана) вимірює ступінь концентрації країни чи об'єднання країн на тих чи інших товарних групах і перебуває в межах від 0 до 1. Відповідно, значення Індeksu, що наближується до 1, вказує на те, що експорт країни є моноконцентричним, тобто фокусується на обмеженій кількості товарних груп. Навпаки, значення, що є близькими до 0, засвідчують, що експорт чи імпорт країни більш рівномірно розподілений між товарними групами. У табл. 2.9, 2.10 відображено значення та динаміку Індeksu концентрації експорту та імпорту.

Таблиця 2.9

Індекс концентрації експорту груп країн та об'єднань за 2010-2020 рр.

Країна /група країн	2010	2014	2016	2017	2018	2019	2020
Світ загалом	0,073	0,076	0,078	0,064	0,063	0,064	0,069
Країни, що розвиваються, зокрема:	0,122	0,121	0,117	0,091	0,089	0,092	0,1
країни Америки	0,113	0,126	0,122	0,085	0,078	0,087	0,096
країни Африки	0,414	0,414	0,36	0,257	0,22	0,248	0,286
країни Азії	0,113	0,11	0,111	0,098	0,099	0,1	0,108
країни Океанії	0,22	0,245	0,201	0,222	0,208	0,211	0,219
Транзитивні економіки	0,31	0,324	0,328	0,27	0,244	0,245	0,276
Розвинені країни, зокрема:	0,064	0,063	0,065	0,066	0,068	0,066	0,066
країни Америки	0,112	0,117	0,117	0,125	0,13	0,128	0,129
країни Африки	0,079	0,076	0,091	0,09	0,093	0,091	0,095
країни Азії	0,064	0,063	0,064	0,063	0,066	0,065	0,064
країни Океанії	0,2	0,225	0,224	0,191	0,204	0,223	0,249
ЄС-27	0,065	0,064	0,064	0,065	0,067	0,066	0,065

Протягом періоду, що аналізується, рівень концентрації експорту

поступово зменшується, особливо в країнах, що розвиваються, а це вказує на зменшення залежності експорту від стану окремих товарних ринків.

Таблиця 2.10

Індекс концентрації імпорту груп країн та об'єднань за 2010-2020 рр.

Країна /група країн	2010	2014	2016	2017	2018	2019	2020
Світ загалом	0,071	0,076	0,078	0,065	0,064	0,066	0,071
Країни, що розвиваються, зокрема:	0,084	0,088	0,095	0,086	0,088	0,092	0,101
країни Америки	0,064	0,07	0,075	0,064	0,063	0,067	0,07
країни Африки	0,066	0,07	0,078	0,066	0,06	0,066	0,074
країни Азії	0,099	0,102	0,11	0,104	0,106	0,11	0,121
країни Океанії	0,145	0,169	0,183	0,15	0,125	0,126	0,167
Транзитивні економіки	0,054	0,055	0,05	0,046	0,046	0,044	0,046
Розвинені країни, зокрема:	0,076	0,081	0,079	0,065	0,065	0,066	0,067
країни Америки	0,118	0,125	0,142	0,083	0,081	0,087	0,096
країни Африки	0,107	0,115	0,099	0,084	0,085	0,086	0,084
країни Азії	0,068	0,067	0,068	0,059	0,06	0,059	0,061
країни Океанії	0,084	0,095	0,102	0,088	0,088	0,093	0,096
ЄС-27	0,070	0,069	0,070	0,060	0,059	0,060	0,062

Аналіз ступеня концентрації товарного імпорту груп країн та об'єднань показує, що сьогодні ринки є значно більш глобалізованими, ніж виробнича сфера, а значення показника у 2016–2020 роках досить щільно корелюють із загальносвітовими. Деяке зменшення значень протягом останніх років вказує на звуження товарного асортименту імпорту.

Отже, у глобальному вимірі економічні системи постійно конкурують, тому пошук шляхів та інструментів підтримки високого конкурентного статусу на світовому ринку є нагальним завданням і викликом. Зовнішньоторговельне співробітництво традиційно займає ключові позиції серед інших форм зовнішньоекономічної співпраці країни й відіграє роль потужного джерела задоволення внутрішнього попиту, надходження валютної виручки, обслуговування зовнішнього боргу та акумуляції валютних резервів.

2.2. Оцінка участі України на міжнародному товарному ринку

Окрім того, що стосується динаміки торговельних відносин України, за останні десять років рівень вітчизняного експорту завжди залишався меншим, аніж рівень вітчизняного імпорту, що свідчить про наявність фундаментальних та довготривалих недопрацювань у сфері проведення державної зовнішньоторговельної політики.

В таблиці 2.11. наведена динаміка ВВП, експорту та імпорту України за 2010-2020 рр.

Таблиця 2.11

Зовнішньоторгівельний баланс України за 2010-2023 рр.

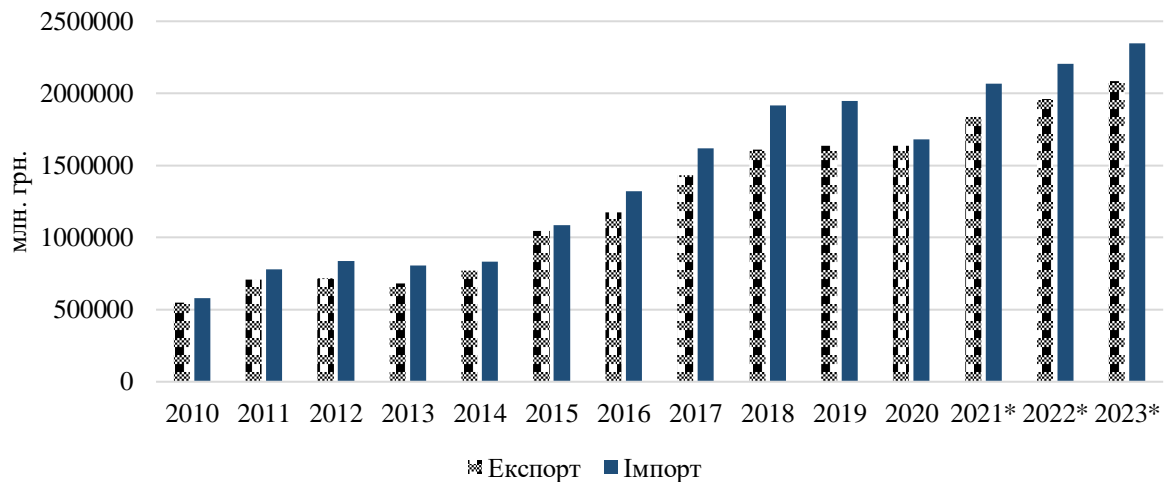
Роки	Номінальний ВВП за рік, млн. грн.	Експорт		Імпорт		Сальдо	
		млн. грн.	% до ВВП	млн. грн.	% до ВВП	млн. грн.	% до ВВП
2010	1082569	549365	50.7	580944	-53.7	-31579	-2.9
2011	1316600	707953	53.8	779028	-59.2	-71075	-5.4
2012	1408889	717347	50.9	835394	-59.3	-118047	-8.4
2013	1454931	681899	46.9	805662	-55.4	-123763	-8.5
2014	1566728	770121	49.2	834133	-53.2	-64012	-4.1
2015	1979458	1044541	52.8	1084016	-54.8	-39475	-2.0
2016	2383182	1174625	49.3	1323127	-55.5	-148502	-6.2
2017	2982920	1430230	47.9	1618749	-54.3	-188519	-6.3
2018	3558706	1608890	45.2	1914893	-53.8	-306003	-8.6
2019	3974564	1636416	41.2	1947599	-49.0	-311183	-7.8
2020	4194102	1637399	39.0	1681526	-40.1	-44127	-1.1
2021*	4346317	1836061	42,2	2065781	47,5	-229719	-5,3
2022*	4678239	1960878	41,9	2206970	47,2	-246092	-5,3
2023*	5010161	2085695	41,6	2348160	46,9	-262465	-5,2

* - прогнозні значення показника

Дані розрахунків свідчать про зростання ВВП в Україні протягом 2010-2020 років з 1082569 млн. грн. до 4194102 млн. грн., майже у чотири рази. Аналогічну тенденцію має і динаміка експорту та імпорту товарів та послуг, проте частка експортних операцій в країні з роками зменшується, натомість, зростає частка імпортних операцій в складі ВВП країни. Сальдо торговельного балансу за останнє десятиріччя має від'ємне значення, проте розрив між експортом та імпортом в Україні скоротився з -8,6% у 2018 році до -1,1% у 2020 році, що є позитивною тенденцією. Прогнозні значення показника

протягом 2021-2023 рр. свідчать про зростання ВВП до 5010161 млн. грн., експорт зросте до 2085695 млн. грн., а імпорт – до 2348160 млн. грн.

Видається доречним побудувати графік, на якому зображено сальдо торговельного балансу за останнє десятиріччя (рис. 2.6).

Рис. 2.6 Торговельний баланс України за 2010-2020 роки

Джерело: укладено автором за даними Державної служби статистики України

Отже, незважаючи на стійкий від’ємний рівень сальдо торговельного балансу, спостерігається тенденція до його зростання (рух до нульового, або й до позитивного рівня) сальдо торговельного балансу.

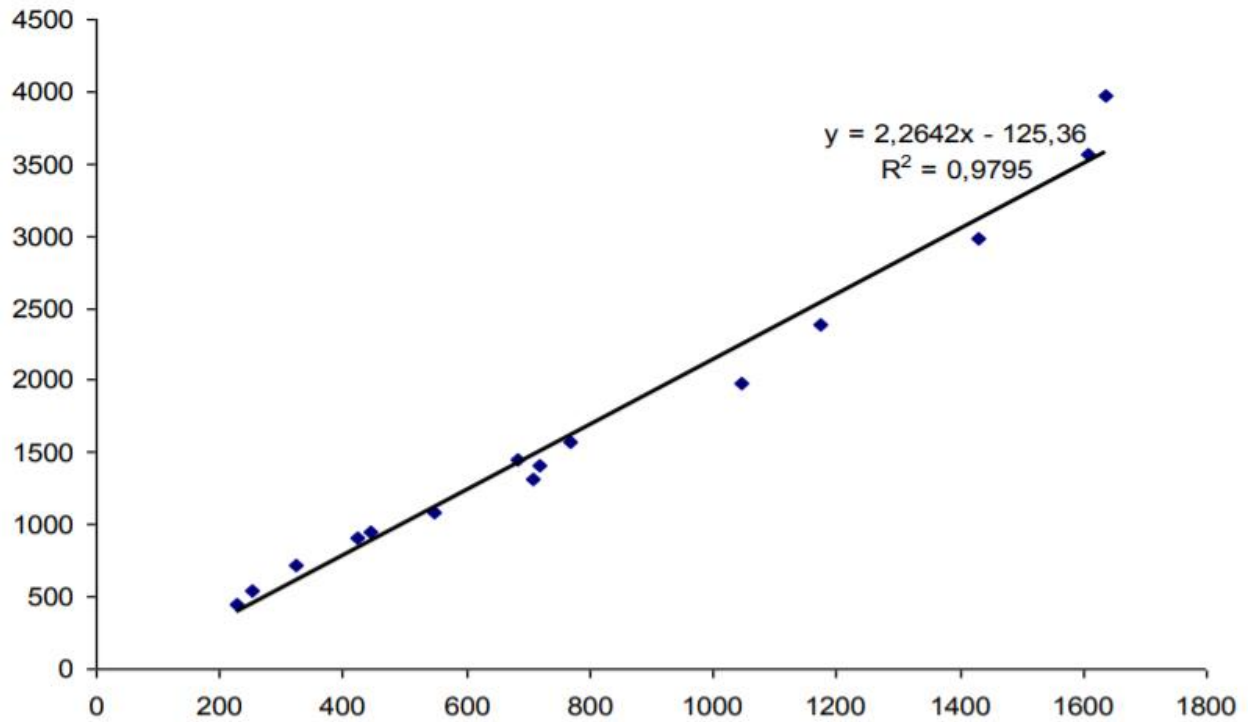
Обчислимо економетричну модель залежності номінального ВВП від експорту України за статистичними даними 2005-2019 років (рис. 2.7):

$$Y = 2.2642X - 125.36 \quad (R = 0,9897), \quad (2.1)$$

де фактор-аргумент X – експорт товарів та послуг, Y – номінальний ВВП.

Значення коефіцієнту множинної кореляції, емпіричні значення критерію Фішера (620,88) і статистики Стьюдента для коефіцієнту незалежної змінної (24,92) свідчать про адекватність регресійної залежності; відповідне значення p – величини ($2,33E-12$) відображає високий рівень значущості фактору-аргументу X (на 1% рівні) або 99% значимості. Якщо експорт товарів

та послуг зростає на 1 млрд.грн., то номінальний ВВП зростає в середньому на 2,2642 млрд.грн. Необхідно відмітити наявність щільного зв'язку також між експортом та імпортом товарів і послуг (коефіцієнт парної кореляції рівний 0,9971).

Рис. 2.7. Залежність номінального ВВП України від експорту товарів та послуг

Проведемо аналіз товарної структури експорту та імпорту України за 2014-2020 рр. (табл. 2.12)

Таблиця 2.12

Товарна структура експорту та імпорту України за 2014-2020 рр.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7	8
Експорт							
Продукти рослинного походження	8,7	8	8,1	9,2	9,9	12,9	11,9
Недорогоцінні метали та вироби з них	15,2	9,5	8,3	10,1	11,6	10,3	9
Жири, олії тваринного та рослинного походження	3,8	3,3	4	4,6	4,5	4,7	5,7

Продовження табл. 2.12

1	2	3	4	5	6	7	8
Мінеральні продукти	6,1	3,1	2,7	3,9	4,3	4,9	5,3
Машини, обладнання та механізми	5,7	3,9	3,6	4,3	4,7	4,5	4,5
Харчові продукти	3,1	2,5	2,5	2,8	3	3,2	3,4
Продукція хімічної промисловості	3,1	2,1	1,6	1,7	1,9	1,9	2
Деревина та вироби з неї	1,3	1,1	1,1	1,2	1,5	1,4	1,4
Живі тварини, продукти тваринного походження	1	0,8	0,8	1,1	1,2	1,3	1,2
Різні промислові товари	0,7	0,5	0,5	0,7	0,8	0,9	1
Імпорт							
Машини, обладнання та механізми	8,7	6,3	7,9	9,9	12	13,3	11,6
Мінеральні продукти	16,1	11,7	8,5	12,5	14,2	13,0	8,6
Продукція хімічної промисловості	6,8	5	5,6	6,5	7,1	7,5	7,3
Транспортні засоби	2,6	1,7	3	4,2	4,6	6,2	5,7
Полімери, пластмаси та вироби з них	3,6	2,6	2,9	3,2	3,6	3,6	3,4
Недорогоцінні метали та вироби з них	3,3	2	2,3	3	3,6	3,7	3,1
Харчові продукти	2,6	1,6	1,7	1,9	2,3	2,6	3
Текстильні матеріали та вироби	1,9	1,4	1,5	1,7	2	2,4	2,3
Продукти рослинного походження	2	1,1	1,3	1,4	1,5	1,8	2
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0,7	0,5	0,6	0,8	0,9	1,1	1,3

За даними розрахунків найбільшу питому вагу в складі експорту в Україні за 2014-2020 рр. займають продукти рослинного походження та недорогоцінні метали та вироби з них, а в складі імпорту - машини, обладнання та механізми, мінеральні продукти, продукція хімічної промисловості та транспортні засоби.

За допомогою коефіцієнт Гатева проведемо розрахунок зміни структури

експорту та імпорту у 2020 році в порівнянні з 2011 роком. Дані відобразимо у таблиці 2.13. та 2.14.

Таблиця 2.13

Розрахунок коефіцієнт Гатева для експорту

Показник	Експорт 2011 рік	Експорт 2020 рік	Коефіцієнт Гатева		
			$d_{ек2014}^2$	$d_{ек2020}^2$	$(d_{ек2014} - d_{ек2020})^2$
Продукти рослинного походження	8,7	11,9	75,69	141,61	10,24
Недорогоцінні метали та вироби з них	15,2	9	231,04	81	38,44
Жири, олії тваринного та рослинного походження	3,8	5,7	14,44	32,49	3,61
Мінеральні продукти	6,1	5,3	37,21	28,09	0,64
Машини, обладнання та механізми	5,7	4,5	32,49	20,25	1,44
Харчові продукти	3,1	3,4	9,61	11,56	0,09
Продукція хімічної промисловості	3,1	2	9,61	4	1,21
Деревина та вироби з неї	1,3	1,4	1,69	1,96	0,01
Живі тварини, продукти тваринного походження	1	1,2	1	1,44	0,04
Різні промислові товари	0,7	1	0,49	1	0,09
Разом	100	100	413,27	323,4	55,81
Коефіцієнт Гатева	0,28				

Інтегральний коефіцієнт Гатева за експортом склав 0,28, що свідчить незначні коливання в структурі експорту України за 2011-2020 рр., але слід зазначити, що експорт продуктів рослинного походження на кінець аналізованого періоду зростає.

Таблиця 2.14

Розрахунок коефіцієнт Гатева для імпорту

Показник	Імпорт 2011 рік	Імпорт 2020 рік	Коефіцієнт Гатева		
			$d_{ім2014}^2$	$d_{ім2020}^2$	$(d_{ім2014} - d_{ім2020})^2$
1	2	3	4	5	6
Машини, обладнання та механізми	8,7	11,6	75,69	134,56	8,41
Мінеральні продукти	16,1	8,6	259,21	73,96	56,25
Продукція хімічної промисловості	6,8	7,3	46,24	53,29	0,25
Транспортні засоби	2,6	5,7	6,76	32,49	9,61

1	2	3	4	5	6
Полімери, пластмаси та вироби з них	3,6	3,4	12,96	11,56	0,04
Недорогоцінні метали та вироби з них	3,3	3,1	10,89	9,61	0,04
Харчові продукти	2,6	3	6,76	9	0,16
Текстильні матеріали та вироби	1,9	2,3	3,61	5,29	0,16
Продукти рослинного походження	2	2	4	4	0
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	0,7	1,3	0,49	1,69	0,36
Разом	100	100	426,61	335,45	75,28
Коефіцієнт Гатева	0,31				

Коефіцієнт Гатева за імпортом склав 0,31, що вище ніж за експортом, проте його значення свідчить також про незначні коливання в структурі імпорту України за 2011-2020 рр. Слід відмітити, що в складі імпорту зросла частка машин, обладнання та механізмів, а також транспортних засобів.

Щодо загальних тенденцій зміни товарної структури зовнішньої торгівлі, то можна зазначити наступне.

Перш за все, в експорті нашої країни домінуючою стає продукція, прямо чи опосередковано пов'язана із сільським господарством. Якщо у 2014 р. частка продуктів рослинного походження, жирів та олій, а також готових харчових продуктів складала 17,8% [**Error! Reference source not found.**], то у 2020 р. вона досягла 45,4%. У цілому такі зміни слід оцінити як позитивні, оскільки Україна намагається використовувати свої конкурентні переваги, пов'язані зі сприятливими природними умовами для ведення сільського господарства. Разом з тим ще досить низькою залишається питома вага експорту товарів з високим вмістом доданої вартості (готових харчових продуктів), що може розглядатися як резерв для подальшого підвищення ефективності експорту сільськогосподарської продукції.

До резервів можна віднести й використання ще однієї природної переваги. За запасами залізної руди Україна посідає третє місце у світі (після США та Австралії). На її частку припадає більше 10% світових запасів цієї

сировини [**Error! Reference source not found.**]. Однак в останні роки питома вага експорту руди та чорних металів має стійку тенденцію до зниження. Особливе занепокоєння викликає зменшення питомої ваги виробів з чорних металів. І проблема тут не стільки у тенденціях світових ринків (а вони реально зменшуються), скільки у низькій конкурентоспроможності української продукції. І програє вона навіть не через високі витрати (ці витрати компенсуються переоціненим доларом), а через низьку якість продукції. Деіндустріалізація, яка реально відбувається в Україні протягом останніх двох десятиліть, позначилась і на структурі експорту.

Ще одним проявом цього явища можна вважати стабільно низьку питому вагу в експорті машин та обладнання – на рівні 8-9%. Про втрату ринків засобів наземного транспорту (перш за все російських) свідчить скорочення питомої ваги цього товару в чотири рази, починаючи з 2014 р. Враховуючи загальне скорочення експорту, можна говорити, що обсяги експорту засобів наземного транспорту скоротилися не менше, ніж у 6 разів.

У товарній структурі імпорту теж помітні як позитивні тенденції, так і негативні. До перших можна віднести, наприклад, збільшення питомої ваги машин, обладнання та механізмів. Негативним явищем у структурі імпорту можна вважати високу питому вагу готових харчових продуктів.

Звичайно, аналіз тенденцій зовнішньої торгівлі України не можна здійснювати поза світовим контекстом. При цьому важливо зосередитись саме на фундаментальних чинниках, які визначатимуть динаміку та структуру експорту та імпорту. Саме ці чинники за великим рахунком формують торговельний порядок денний кожної країни, хоча динаміка та структура зовнішньої торгівлі кожної країни має свої особливості.

Розглянемо географічну структуру зовнішньої торгівлі України (табл. 2.15).

В регіональному вимірі зріс експорт до країн Європи в цілому та ЄС зокрема, Африки та Австралії. При цьому слід зазначити, що в 2020 році найбільшим ринком збуту українських товарів були країни Азії (35,0%), далі

йде Європа (32,6%), в тому числі ЄС (31,9%), тоді як питома вага СНД становила всього 17% (в тому числі РФ – 9,3%). Це можна пояснити змінами позицій окремих регіонів в міжнародному поділі праці, географічною переорієнтацією українських виробників, російською агресією тощо.

Таблиця 2.15

Структура українського експорту та імпорту товарів за регіонами світу

Регіони	Експорт				Імпорт			
	2011 р.		2020 р.		2011 р.		2020 р.	
	Сума, млн. дол.	%	Сума, млн. дол.	%	Сума, млн. дол.	%	Сума, млн. дол.	%
Країни СНД	8318	21,82	6453	17,76	11479	30,56	9717	24,80
в т.ч. РФ	4520	11,86	3374	9,28	7170	19,09	4958	12,65
ЄС	11243	29,49	11584	31,87	12805	34,09	14442	36,86
Європа	11428	29,98	11855	32,62	14011	37,30	15598	39,81
Азія	13211	34,66	12703	34,95	6414	17,08	7939	20,26
Америка	820	2,15	778	2,14	1979	5,27	2254	5,75
в т.ч. США	497	1,30	450	1,24	1349	3,59	1549	3,95
Африка	4041	10,60	4168	11,47	429	1,14	412	1,05
Австралія	15	0,04	19	0,05	157	0,42	113	0,29
Разом	38 120	100	36343	100	37564	100	39184	100

Найбільшими експортерами в Україну в 2020 році були країни Європи (39,8%) – ЄС (36,9%), тоді як СНД включно з РФ (24,8%) займала друге місце, а країни Азії – третє (20,3%). При цьому слід зазначити, що імпорт з країн СНД (РФ) в 2020 році скоротився в річному вимірі, тоді як поставки з Європи, ЄС, Азії та Америки зросли.

Виділимо наступні процеси у зміні географічної структури зовнішньої торгівлі України:

– протягом усього періоду спостерігається стійка тенденція до зменшення питомої ваги в українській зовнішньоторговельній діяльності країн СНД в цілому та Російської Федерації зокрема. Частка останньої як в експорті, так і в імпорті, у 2020 р. порівняно з 2014 р. скоротилася майже втричі [**Error! Reference source not found.**].

Цікаво зазначити, що ця тенденція розпочалася ще задовго до підписання Угоди про асоціацію з ЄС, але реально прискорилося, починаючи з 2018 р.

Незважаючи на це, навіть сьогодні Росія залишається найбільшим торговельним партнером України серед усіх країн світу, хоча досить близько до неї наблизилися Німеччина та Китай. Заради справедливості слід зазначити, що Україна зберігає торговельні відносини на попередньому рівні з окремими країнами СНД (Молдова), а з деякими навіть розширює. Так, питома вага Білорусі в українському імпорті у 2020 р. зросла до 7,5% проти 4,7% у 2014 р. **[Error! Reference source not found.]**;

– не менш стійкою була й тенденція до збільшення питомої ваги країн Європейського Союзу в українському експорті та імпорті. У 2018 р. вона вперше перевищила частку країн СНД. За останні ж два роки ситуація змінилася настільки, що тепер як в українському експорті, так і імпорті, питома вага країн СНД складає лише половину аналогічного показника країн ЄС. Найбільшими європейськими торговельними партнерами України є Німеччина, Польща, Італія та Угорщина;

– Україна є активним учасником світових торговельних процесів, а тому веде експортно-імпорتنу діяльність не тільки у країнах СНД та ЄС. Значними покупцями української продукції сьогодні є Китай, Туреччина, Єгипет, США. У 2020 р. питома вага Китаю в українському імпорті вже наблизилася до російського показника, і є усі підстави очікувати, що найближчим часом саме ця країна вперше стане найбільшим українським партнером з імпорту.

Чи не найважливішим показником результативності зовнішньої торгівлі є сальдо торговельного балансу з окремими країнами (табл. 2.16).

Результати зовнішньоторговельної діяльності України докорінним чином змінюються. Вперше за останні 10 років в 2018 р. було закінчено з додатним сальдо торговельного балансу. Від'ємне сальдо у торгівлі з країнами СНД скоротилося вдвічі, у т. ч. з Росією – у три рази. Ще більш вражаючими були зміни у торгівлі з ЄС: від'ємне сальдо торговельного балансу скоротилося майже у 5 разів **[Error! Reference source not found.]**. Навіть у торгівлі з Китаєм стала помітною позитивна тенденція: у 2020 р. від'ємне

сальдо торговельного балансу склало лише 26% від аналогічного показника у 2017 р.

З деякими торговельними партнерами Україні вдалось досягти позитивного сальдо зовнішньої торгівлі (Єгипет, Індія, Туреччина, Італія та ін.). Усі ці факти можна сприймати як позитивні зрушення в українській зовнішній торгівлі.

Таблиця 2.16

Найбільші країни-партнери України в 2020 р. та сальдо торгівлі з ними

№	Країна	Експорт, млрд. дол.	Частка в експорті, %	Імпорт, млрд. дол.	Частка в імпорті, %	Сальдо торгівлі з країною, млрд. дол.
1	Російська Федерація	3,59	9,88	5,15	13,12	-1,56
2	Єгипет	2,27	6,23	0,05	0,12	2,22
3	Польща	2,20	6,05	2,69	6,86	-0,49
4	Туреччина	2,05	5,64	1,10	2,80	0,95
5	Італія	1,93	5,31	1,36	3,46	0,57
6	Індія	1,90	5,23	0,49	1,24	1,42
7	Китай	1,83	5,04	4,69	11,94	-2,86
8	Німеччина	1,42	3,92	4,32	11,00	-2,89
9	Угорщина	1,05	2,90	0,80	2,04	0,25
10	Іспанія	1,00	2,76	0,50	1,28	0,50
11	Нідерланди	1,00	2,74	0,55	1,39	0,45
12	Білорусь	0,90	2,48	2,78	7,08	-1,87
13	Франція	0,45	1,25	1,53	3,90	-1,08
14	США	0,43	1,17	1,69	4,30	-1,26
15	Швейцарія	0,11	0,29	0,98	2,51	-0,88
	Разом всі країни	36,36	100	39,25	100	-2,89

Таким чином, проведений аналітичний огляд зовнішньої торгівлі України в умовах глобалізації дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Масштаби та динаміка зовнішньої торгівлі України мають жорсткий зв'язок з обсягом ВВП та його динамікою (розрахованою за поточним валютним курсом) та більш-менш вільні від коливань світової кон'юнктури. Тому шукати шляхи поліпшення показників зовнішньоторговельної діяльності потрібно, перш за все, всередині країни.

2. Географічні й товарні структурні зрушення у зовнішній торгівлі

України в цілому мають позитивний характер. Вони відображають переорієнтацію експорту та імпорту на більш розвинені ринки, що, з одного боку, розширює потенційні можливості для збільшення зовнішньоторговельного обороту, а з іншого – створює певні додаткові перешкоди (підвищений рівень конкуренції, високі вимоги до якості, нові процедурні бар'єри тощо). Аналіз показує, що незворотні зміни у структурі експорту та імпорту ще не відбулися та потенціал української економіки використовується не повністю.

3. Найбільшим позитивом останніх років є поліпшення сальдо зовнішньоторговельного балансу. Цей показник поліпшився як для торгівлі з окремими групами країн, так і в економіці України в цілому.

2.3. Дослідження сучасного стану зовнішньої торгівлі послугами в Україні

Сучасному світовому господарству характерний бурхливий розвиток сфери послуг, спричинений глобалізацією та лібералізацією світових економічних процесів. Практика свідчить, що для значної частини держав світу, сфера послуг являється однією із найбільш важливих складових економіки. Послуги являються джерелом довгострокового економічного зростання держав, до того ж для деяких – важливішим, аніж промисловість.

Зростання ринку послуг в міжнародному масштабі пояснюється дематеріалізацією у виробництві, інформатизацією відносин, інтелектуалізацією праці. Значне місце у платіжному балансі України займає її зовнішньоекономічна діяльність. Передусім в Україні спостерігається позитивне сальдо торговельного балансу у сфері послуг.

У контексті нашого дослідження варто наголосити, що аналіз динаміки зовнішньої торгівлі послугами, разом з вивченням динаміки зовнішньої торгівлі товарами, дасть змогу більш глибоко оцінити зовнішньоекономічну

діяльність України та зрозуміти її перспективи у цьому напрямі. Структура експорту та імпорту послуг у 2020 р. за видами послуг представлена в таблиці 2.17.

Таблиця 2.17

**Структура експорту та імпорту послуг за видами послуг в Україні
у 2020 р. [2]**

Назва послуг	Експорт, млн грн	Частка, %	Імпорт, млн грн	Частка, %
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	1219	10,71	3	0,05
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	237	2,08	61	1,08
Транспортні послуги	4988	43,81	1061	18,57
Послуги, пов'язані з подорожами	263	2,31	703	12,30
Послуги з будівництва	75	0,66	40	0,69
Послуги зі страхування	58	0,51	127	2,22
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	104	0,91	471	8,25
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	95	0,83	540	9,46
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	3051	26,8	562	9,84
Ділові послуги	1257	11,04	994	17,39
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	32	0,28	13	0,22
Державні та урядові послуги	7	0,07	1138	19,92
Усього	11388	100	5713	100

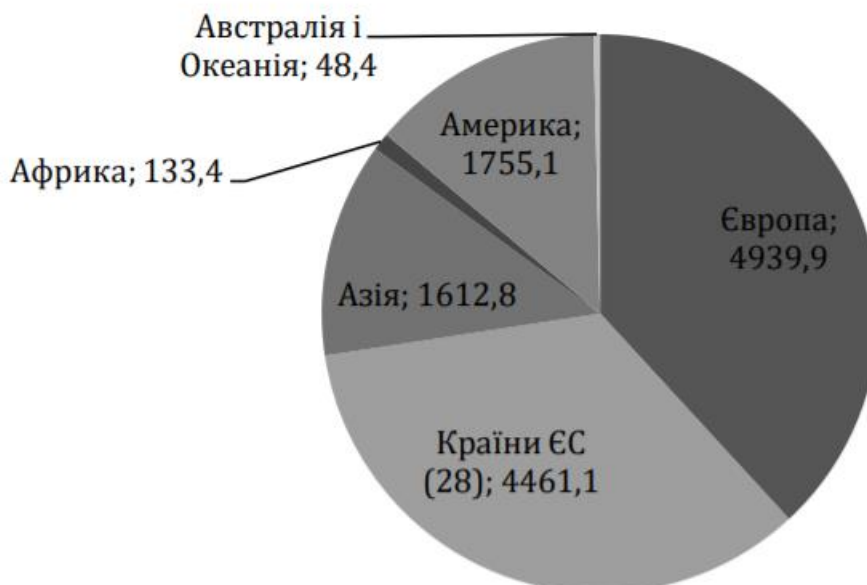
Аналізуючи дані з таблиці 2, можна стверджувати, що найбільшу частку у 2020 році в загальному обсязі експорту послуг займали транспортні послуги. Переважання транспортних послуг можна пояснити тим, що ці види послуг є невід'ємною частиною життя будь-якого суспільства, особливо у міжнародних перевезеннях. Друге місце з загальним обсягом експорту посідають послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги. На останньому місці – державні та урядові послуги. На міжнародній

арені даним видом послуг від України користуються мало, вони спрямовані здебільшого на внутрішній ринок. В імпорті послуг, так само, як і в експорті, переважають ділові послуги. На другому місці – транспортні послуги, зокрема, можна виділити професійні і консалтингові послуги. На останньому місці перебувають послуги, пов’язані з переробкою матеріальних ресурсів.

Взагалі, зовнішня торгівля – це система економічних відносин між країнами, і її основне призначення – імпорт та експорт товарів та послуг за межами митної території країни. Об’єктами зовнішньої торгівлі є товари (готові продукти, сировина, напівфабрикати), права інтелектуальної власності (патенти, ліцензії, торговельні марки) та послуги (міжнародний туризм, транспорт, страхування, посередництво, будівельний бізнес). Зовнішня торгівля дає країнам можливість зосередитися на діяльності, у якій вони мають порівняльні переваги, стримувати вітчизняних виробників та збільшувати продуктивність праці.

Торгівля послугами з початку незалежності України посідала важливе місце у структурі зовнішньої торгівлі, чим забезпечувалася реалізація сприятливого та в певних аспектах унікального геополітичного розміщення між Росією та іншими країнами СНД та Європою, зокрема Європейським Союзом. Таким чином, доцільно розглянути географічну структуру експорту / імпорту послуг (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Географічна структура експорту послуг у 2020 р. [2]

З представлених на рис. 2.7 даних можна зробити висновок, що в географічній структурі експорту послуг переважають країни Азії (38%) та ЄС (34%).

Географічна структура імпорту послуг у 2020 р. представлена на рис.2.9.

Рис.2.9. Географічна структура імпорту послуг у 2020 році [2]

Виходячи з розрахунків, зроблених із даних рис. 2.8, доходимо висновку, що найбільшу частку у структурі імпорту послуг до України складають європейські країни. Аналіз географічної структури обсягів експорту / імпорту послуг дозволяє зрозуміти, у чому, власне, полягає перевага іноземних послуг над українськими, і навпаки. Визначаючи потоки надання послуг, нам вбачається важливим для України таке питання: які вітчизняні послуги користуються попитом на зовнішньому ринку і хто конкретно ними користується.

На сьогоднішній день Україна обрала зовнішньоекономічний вектор свого розвитку, спрямований на інтеграцію до Європейського Союзу. Це відображається активізацією міжнародної торгівлі з членами даного угруповання [4, с. 13].

Найбільш активно протягом 2020 року Україна експортувала свої послуги до таких країн, як Австрія, Велика Британія, Кіпр, Нідерланди, Германія та Польща. Статистичні дані дозволяють виявити негативне сальдо торговельного балансу України з Великою Британією, Кіпром, Португалією та Словаччиною, що свідчить про домінування імпорту послуг над експортом.

З метою виявлення найбільш привабливих та перспективних країн – імпортерів українських послуг був проведений статистичний аналіз, що дав змогу класифікувати країни на три групи, для того щоб виявити які саме країни найбільше зацікавлені в підтримці та розвитку міцних і прозорих торгових відносин з Україною, а саме у сфері послуг. В таблиці 2.18 представлений перелік країн експорту послуг, частка яких вище 1% в загальних обсягах експорту послуг.

Таблиця 2.18

Основні країни українського експорту послуг (за даними 2020 р.)

Країна експорту	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка в обсягах експорту, %	Накопичені частки, %
Російська Федерація	2619129	23,45	23,45
США	1389166	12,44	35,89
Швейцарія	732003,3	6,56	42,45
Німеччина	613252,7	5,49	47,94
Великобританія	580752,6	5,20	53,14
Польща	417896,1	3,74	56,88
Кіпр	387039,2	3,47	60,35
Об'єднані Арабські Емірати	324517,9	2,91	63,26
Нідерланди	234789,5	2,10	65,36
Ізраїль	207128,5	1,85	67,21
Естонія	195817,2	1,75	68,97
Угорщина	195060,4	1,75	70,71
Данія	190509,6	1,71	72,42
Франція	179788,9	1,61	74,03
Австрія	173767,2	1,56	75,59
Британські Віргінські Острови	155092,5	1,39	76,97
Туреччина	144177,5	1,29	78,26

Мальта	139981,4	1,25	79,52
Китай	121440,9	1,09	80,61
Ірландія	112611,2	1,01	81,61
Румунія	111430	1,00	82,61

На зазначену вибірку країн припадає 82,61% сукупного експорту послуг. Найкрупніші країни-імпортери послуг – це Росія (2619 млн. дол.) або 23,45%, США (1389 млн. дол.) або 12,44%. 12 країн вибірки (57%) – це країни Європейського Союзу, найкрупнішими імпортерами послуг серед яких є Німеччина 5,49%, Великобританія 5,2%, Польща 3,74%, Кіпр 3,47%.

З метою виявлення найбільш привабливих та перспективних країн – імпортерів українських послуг був проведений АВС-аналіз (ДОДАТОК А), що дав змогу класифікувати дані країни на три групи – А, В та С (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Результати АВС-аналізу експортних ринків України в сфері послуг

Групи	Питома вага наростаючим підсумком, %	Число та перелік країн
А	До 80%	18 країн Російська Федерація, США, Швейцарія, Німеччина, Великобританія, Польща, Кіпр, ОАЕ, Нідерланди, Ізраїль, Естонія, Угорщина, Данія, Франція, Австрія, Британські Віргінські Острови, Туреччина, Мальта
В	80-95%	26 країн Китай, Ірландія, Румунія, Білорусь, Бельгія, Канада, Чехія, Індія, Швеція, Італія, Гонконг, Республіка Молдова, Литва, Сингапур, Іспанія Республіка Корея, Словаччина, Болгарія, Латвія, Острів Мен, Норвегія, Маршаллові Острови, Грузія, Єгипет, Казахстан, Люксембург
С	95-100%	119 країн Фінляндія, Азербайджан, Панама, Словенія, Марокко, Ліберія, Узбекистан, Нігерія, Сербія, Алжир, Малайзія, Греція, Багамські Острови, Австралія, Японія, Туркменістан, Ірак, В'єтнам, Сейшельські Острови, Беліз, Хорватія, Саудівська Аравія, Португалія, Таїланд, Віргінські Острови (США), Тайвань, Південна

		Африка, Катар, Вірменія, Гана, Північна Македонія, Йорданія, Ліван, Ефіопія та інші
--	--	---

Проведений аналіз дав змогу виявити найбільш прибуткові ринки збуту українських послуг, ці країни представлені в групі А (18 країн), саме на даній групі країн необхідно сконцентрувати зусилля для подальшої активної співпраці в сфері торгівлі послугами. До групи В потрапили 26 країн-імпортерів послуг, які мають певний потенціал і в майбутньому можуть перейти в категорію А. Група С (решта 119 країн), частка кожної з цих країн досить незначна та не перевищує 0,2% від загальних обсягів експорту. Відповідно країни цієї групи не представляють вагомого інтересу щодо вживання заходів стимулювання нарощення експортного потенціалу нашої країни.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Згідно індикаторів СOT скорочення торгівлі стало неминучим для 2019-2020 рр., однак обсяги такого скорочення чітко не визначені.

Експорт провідних торговельних країн світу скорочувався більш швидкими темпами, ніж їх імпорт, переважно через динаміку Китаю. Попри загальне скорочення імпорту у провідних торговельних країнах, імпорт сільськогосподарської продукції в них зріс.

Світові тенденції позначилися й на торговельному балансі України, а саме у 2020 році скорочується обсяг імпорту товарів та послуг, проте позитивним явищем є зростання експортних операцій країни, що дало змогу скоротити експортно-імпортне сальдо до рівня 44127 млн. грн.

В цілому можна констатувати, що у період карантину Україна та її торговельні партнери стикнулись зі значним скороченням обсягів торгівлі товарами та послугами. Очевидно, що на міжнародну торгівлю негативно вплинуло як запровадження карантину, що ускладнило продаж багатьох товарів кінцевим споживачам, так і невизначеність щодо майбутніх доходів домогосподарств та підприємців. Ці чинники у комбінації із очікуванням другої хвилі коронавірусу негативно впливають на попит на всі товари крім продуктів першої необхідності. Також варто зазначити, що пандемія – не єдина причина економічного спаду в Україні. Політична нестабільність (персональні зміни и в Кабінеті Міністрів України, на митниці та в податковій, відставка Голови НБУ тощо) ускладнює прогнозування української економічної політики для українських партнерів.

Зовнішня торгівля України послугами розвивається досить швидкими темпами і за останні роки спостерігається позитивне сальдо торговельного балансу. Проте структура експорту послуг є незбалансованою і характеризується майже 50-відсотковим переважанням транспортних послуг. Це явище обмежує присутність України на світових ринках і не відповідає тенденціям високорозвинених країн світу. Нині Україна обрала європейський

вектор у сфері торгівлі послугами і її основними та перспективними партнерами є країни ЄС. З їх числа за допомогою проведеного ABC- та XYZ аналізу було виявлено найбільш прибуткові ринки збуту та найбільш стабільні за обсягами експорту країни-партнери. Для подальшого збільшення конкурентоспроможності послуг України на міжнародних ринках вважається за необхідне збільшення частки експорту наукоємних, інформаційних, інтелектуальних послуг, створення ефективної системи державної підтримки експорту.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

3.1. Можливості та загрози розвитку зовнішньої торгівлі України

Зовнішня торгівля являється одним із найбільш важливих джерел для наповнення вітчизняного державного бюджету. Протягом останніх декількох років розвиток вітчизняного торговельно-економічного співробітництва був пов'язаний з існуванням низки проблем, серед яких ключовими можемо вважати диверсифікацію регіональних та геополітичних пріоритетів. Вирішальний вплив на розвиток зовнішньої торгівлі мала, також, низка негативних факторів у вигляді:

- несприятливої кон'юнктури на ключових світових ринках для України;
- нерівномірного розвитку різних країн;
- перерозподілу фінансових активів та потоків;
- несприятливого коливання сировинних цін та світових валют;
- нестабільності курсу національної валюти;
- загострення проблем у політичних та торговельно-економічних відносинах з Російською Федерацією;
- нераціональної структури вітчизняного експорту, у якому домінують продукція із низьким рівнем обробки та сировина;
- низької конкурентоздатності вітчизняних товарів і послуг;
- постійного нарощування фінансових зобов'язань на державному рівні так і на рівні вітчизняних підприємств.

Глобалізація світових економік товарних ринків, зростаюче значення торговельних та зовнішньоекономічних відносин, стрімкий розвиток міжнародної кооперації зумовили дедалі більш тісну інтеграцію і взаємозалежність внутрішньої економіки та зовнішньої торгівлі. А оскільки

Україна критично залежна від кон'юнктури на зовнішніх ринках, даний фактор являється одним із головних факторів, який негативно впливає на темпи економічного зростання України. Через вплив такого фактору будь-які значні кризові явища у світовій економіці здатні обмежити можливості для географічної диверсифікації та нарощування вітчизняного експорту, що, звісно, позначається негативно на економіці України.

Станом на сьогодні більш стрімкі темпи росту у світовій економіці демонструють держави «Великої вісімки», на противагу країнам групи БРІКС та іншим «новим» ринкам, де спостерігається значення обмеження споживчого попиту, у т. ч. і на традиційні товарні групи, які переважають у вітчизняному промисловому експорті (сировина, металопродукція, товари хімічної та машинобудівної промисловості).

Окрім того, доволі суттєво справляє свій негативний вплив на ріст вітчизняної економіки та на динаміку вітчизняної зовнішньої торгівлі економічне уповільнення Китайської Народної Республіки та Російської Федерації. З іншої сторони, зазначені негативні процеси меншим чином стосуються вітчизняного аграрного експорту, оскільки в країнах із ринками, що розвиваються, триває динамічне зростання попиту на продовольчу групу товарів. Окрім того, відповідно до позитивного сценарію на світовому ринку металопродукції (в т. ч. за умови подолання кризових явищ в промисловості Туреччини та Китаю які вважаються основними гравцями на даному ринку), Україна може отримати реальні можливості для поліпшення свого сальдо зовнішньої торгівлі.

Дана тенденція також зумовлена впливом політичних, економічних, соціально-культурних та технологічних чинників на безпосередньо зовнішню торгівлю. Вплив даних чинників є як позитивним, так і негативним для нинішнього стану експорту (рис. 3.1.).

Отже, окрім впливу глобальних трендів у світових економіках, на регіональних ринках соціально-економічні зміни залежні і від політичних і безпекових ризиків, як пов'язані із [28]:

– погіршеннями у відносинах країн Заходу та РФ (в т. ч. в зв'язку із запровадженням економічних санкцій) через окупацію півострова Крим, протекцію сепаратистських рухів на сході України;

Рис. 3.1. Факторний вплив на розвиток зовнішньої торгівлі

– ускладненням безпекової ситуації в Чорноморському басейні, що здатна спровокувати нові виклики для економічної безпеки, першочергово для країн Балтії, Східної Європи, Туреччини, Південного Кавказу, та держав Митного союзу;

– можливістю зміни зовнішньоекономічних пріоритетів у деяких країнах Євросоюзу;

– існуванням ризиків наступних зростань політичної нестабільності в зв'язку із соціальними вибухами в Болівії, Аргентині, Бахреїні, Венесуелі, Нігерії, Ємені, Боснії і Герцеговині, Греції;

– збереженням загроз для ескалації існуючих та появи нових конфліктів на Близькому Сході та в Північній Африці (Ліван, Сирія), в Африці (ДР Конго, ЦАР, Судан/Південний Судан, Малі) із перспективами розширення зон нестабільності.

Україна розташована на стику «двох світів» – країн СНД та Європейського Союзу. Протягом часу свого незалежного існування Україна в зовнішньоторговельних відносинах орієнтувалася більшою мірою на Росію та зазнавала постійного політичного, економічного впливу з її сторони. Однак, сьогодні розкриваються перспективи у вигляді більш тісної співпраці з країнами ЄС. Враховуючи зазначене, в Україні є чудові можливості в контексті наявності двох різних за своїм характером ринків збуту, якщо в РФ експортується сировина та продукт невисокої якості, то до ЄС експортується високоякісна продукція та послуги.

3.2. Шляхи оптимізації зовнішньоторговельної політики України

Зовнішня торгівля надає державам можливість спеціалізуватися на тих видах діяльності, у яких вони мають конкурентні переваги, що призводить до дисциплінування вітчизняних товаровиробників, обумовлює зростання продуктивності праці. Зовнішня торгівля сприяє задоволенню суспільних потреб, покращенню конкурентоздатності національних економік, стимулює зростання рівня життя населення країн, котрі беруть в ній участь. На ефективність зовнішньоторговельної діяльності має вплив державна політика, оскільки саме вона регулює умови проведення політики та використовує відповідні інструменти державного впливу. Розглядаючи входження України у світову економіку, таке входження відбувається тривалий час і доволі болісно. Наразі Україна залишається експортером, в основному, сировини і напівфабрикатів. Для багатьох держав світу інтеграційні процеси є об'єктивною необхідністю. Серед переваг вітчизняної економіки можемо

виділити той факт, що Україна географічно знаходиться у центрі Європи і на перехресті низки транспортних шляхів. Позитивним видається наявність кадрів з високим освітнім рівнем і високим рівнем професійної підготовки, достатній обсяг корисних копалин [17].

Україна має значний експортний потенціал, що зосереджений в обробних і видобувних галузях промисловості, в енергетичному та агропромисловому комплексах, однак спостерігається доволі неефективне використання усіх наявних переваг, а тому, найбільш актуальним видається здійснення стимулювання вітчизняного експорту. Найбільш важливі експортні можливості України ще зосереджені в індустріальній та сировинній галузях. Істотний негативний вплив має нерозвиненість ринкових інститутів. Вітчизняним експортерам в умовах невизначеності та постійних змін законів, якими регулюються умови ведення бізнесу – складно конкурувати на світових ринках. Владна еліта не демонструє здатності правильно визначити пріоритет в зовнішній торгівлі, водночас, проводить жорстку податкову та грошово-кредитну політику, що позбавляє виробників можливості швидкої модернізації виробничих потужностей [37].

Проблеми зовнішньоторговельної політики в Україні варто вирішувати із врахуванням конкретних зовнішніх і внутрішніх економічних умов, та визнанням залежності національної економіки від ходу зовнішньої торгівлі. Саме тому слід сформувати систему заходів посиленого державного стимулювання експорту, головна мета якої – формування сприятливих організаційних, економічних та правових умов, утворення механізмів інформаційно-консультативної, податкової, фінансової, дипломатичної допомоги вітчизняним експортерам.

На нашу думку, першочергово слід вдосконалити механізми страхування та кредитування експорту за участі держави, а також, розвинути механізми надання державних гарантій на експортні кредити, поліпшити умови кредитування виробників експортного продукту. Одним із найбільш важливих напрямків підтримки експортерів, особливо у сфері виробництва

товарів з високим ступенем обробки, видається застосування важелів податкового регулювання. Окрім того, з метою підвищення вітчизняного експортного потенціалу, варто поліпшити інформаційне забезпечення у сфері зовнішньоторговельної діяльності, зокрема, щодо репутації майбутніх партнерів, особливостей законодавства країни, на ринок якої буде спрямована продукція.

Додатково Україна може вжити заходів щодо пошуку та реалізації додаткових форм транскордонного співробітництва у вигляді:

- локальних прикордонних контактів;
- взаємодії на основі договорів про співробітництво між організаціями, адміністративно-територіальними одиницями, або їх сукупністю;
- налагоджених тимчасових мереж співробітництва, які створюють з метою реалізації транскордонних проектів у різних сферах (соціальних, екологічних, економічних тощо);
- утворених коридорів розвитку та транскордонних кластерів.

Отже, за усунення негативного впливу зазначеного вище та підтримки позитивних чинників, що впливають на зовнішню економіку країни, можна поліпшити стан українського експорту та знизити імпортозалежність країни.

Сьогодні Україна – країна сировинного експорту та найбільший експортер соняшникової олії, напівфабрикатів чорного металу, кукурудзи, залізної руди та пшениці.

У зв'язку з високим рівнем відкритості економіки України та залежності її експорту від сировинних цін на світових ринках доцільно здійснювати диверсифікацію товарної структури, а саме: нарощувати експорт продукції із середньою та високою доданою вартістю, тобто готової продукції, шляхом зниження вивізного мита на певні групи товарів. Орієнтація на імпортозаміщення паливно-енергетичних ресурсів зменшить залежність від сировинного імпорту та маніпулятивного впливу країн-експортерів. За оцінками експертів Українського інституту майбутнього, для повного самозабезпечення України нафтою та нафтопродуктами необхідно близько 17

млрд. дол. протягом трьох-п'яти років. Для підвищення торговельної конкурентоспроможності необхідним є, насамперед, подальше впровадження електронного обліку експортно-імпортних операцій, що зменшуватиме корупційний складник митниці.

Україна повинна розвивати такі сфери промисловості, як інформаційні та комунікаційні технології, харчова промисловість, машинобудування, послуги реклами та туризму. Приблизно 80% загального українського експорту припадає на традиційні українські товари: продукцію сільського господарства, металургію, машинобудівну та мінеральну продукцію. Через припинення торгівлі з Росією Україна змушена в екстреному порядку перепрофілюватися на роботу на інших ринках. Велика частина українського експорту сьогодні орієнтується на європейський ринок, а також на ринки Індії та Єгипту. Влада також планує створити низку організацій, які будуть допомагати українським підприємствам освоювати нові ринки збуту [4-5].

Розвиток виробництва товарів із високою доданою вартістю є головним пріоритетом у створенні бази для нарощування обсягів та поліпшення структури українського експорту в напрямі збільшення в ньому питомої ваги високотехнологічних товарів (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Методи поліпшення зовнішньої торгівлі України

Прогнозування зовнішньоторговельних показників наведено в таблиці 3.1. та 3.2.

Таблиця 3.1

Вихідні дані для проведення кореляційно-регресійного аналізу експорту товарів і послуг України

Роки	Експорт, млн дол. США	ВВП, млн грн	ПП, млн дол. США	Офіц. курс дол. США, грн / USD	Імпорт, млн дол. США	ІСЦ, %	Фактор часу
2010	63341,5	1079346	38992,9	7,96	72678,5	109,1	1
2012	82574,5	1299991	45370,0	7,98	96788,5	104,6	2
2014	82926,6	1404669	48197,6	15,76	98813,8	99,8	3
2016	77553,9	1465198	51705,3	24,00	91220	100,5	4
2018	65422,5	1586915	53704,0	28,50	65949,5	124,9	5
2020	47863,7	1988544	40725,4	27,0	47253	143,3	6

Парні коефіцієнти кореляції відображають зв'язок експорту з відібраними факторами. У результаті аналізу за шкалою Чеддока виявлений суттєво високий зв'язок експорту з імпортом ($r = 0,987$) і досить тісний, але обернений зв'язок з курсом долара США ($r = -0,887$). Помітними є прямий зв'язок експорту з ПП в Україну ($r = 0,693$) та обернені зв'язки з ВВП ($r = -0,693$) та індексом споживчих цін ($r = -0,690$).

Таблиця 3.2

Матриця парних коефіцієнтів кореляції

Показник	Експорт, (млн дол . США)	ВВП, млн грн	ПП в Україну, (млн дол . США)	Офіц. курс дол. США (грн / USD)	Імпорт, (млн дол . США)	Індекс споживчих цін, %	Фактор часу
Експорт, млн дол . США	1,000						
ВВП, млн грн	-0,693	1,000					
ПП в Україну, млн дол . США	0,693	-0,544	1,000				
Офіційний обмінний курс долара США, грн / USD	-0,887	0,924	-0,606	1,000			
Імпорт, млн дол . США	0,987	-0,651	0,586	-0,874	1,000		
ІСЦ, %	-0,690	0,311	-0,188	0,585	-0,771	1,000	
Фактор часу	-0,713	0,942	-0,335	0,928	-0,710	0,454	1,000

Оскільки основною умовою кореляційно-регресійного аналізу є незалежність факторів, було проаналізовано кореляційні зв'язки між факторами. Тісний зв'язок між факторами свідчить про мультиколінеарність. Зв'язки, для яких коефіцієнти кореляції перевищують значення 0,8, вважаються мультиколінеарними, тому їх слід вилучити. За результатами аналізу такими зв'язками виявилися ВВП з курсом долара США та імпорт з курсом долара США. У такому випадку вважаємо за доцільне будувати регресійні моделі з кожним із цих факторів окремо, включаючи фактор часу (t).

В ході дослідження було встановлено, що ряд моделей (експорт з ВВП, експорт з ПП, експорт з ІСЦ) виявилися неадекватним за такими критеріями, як p-level ($p > 0,05$), F-критерій ($F_{роз.} < F_{табл.}$) та критерій Дарбіна – Ватсона (за правилом $D > D_{в.гр.}$), які свідчать про наявність автокореляції в рядах динаміки. Отже, було побудовано дві регресійні моделі, які є статистично значущими й досить точно описують емпіричні дані. Рівняння регресії, критерії їх точності, достовірності та значення показника Дарбіна – Ватсона наведені в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Рівняння залежності експорту України від обраних факторів

Модель зв'язку	Рівняння регресії	Критерії				
		F	p-level	R	R ²	Дарбіна-Ватсона
Експорт імпортом	$Y = 14832,8 + 0,7x_1 - 144,5 t$	94,05	0,000	0,986	0,974	1,80
Експорт курсом долара США	$Y = 85028,3 - 2633,5x_2 + 4831,5 t$	17,43	0,005	0,935	0,875	1,93

Зважаючи, що валютний курс є вагомим чинником, що впливає на розвиток експорту країни (високий валютний курс може сприяти розширенню імпорту до такої країни, водночас збільшуються надходження іноземних інвестицій тощо) автором спрогнозовано обсяг експорту товарів і послуг України на 2022 рік, за умови, що в державний бюджет України на 2022 рік

закладений курс 27,1 грн за долар США. Згідно з рівнянням:

$$Y = 85028,3 - 2633,5 * 27,1 + 4831,5 * 9 = 49243,7 \text{ млн. дол. США.}$$

Прогноз на подальші роки здійснюється з врахуванням валютного курсу.

Боротьба з негативними наслідками експортних обмежень одностайно визнана пріоритетним завданням СОТ на найближчу перспективу. Було запропоновано наступне:

а) забезпечити, щоб експортні обмеження, якщо без їх не можна обійтися, були адресними, пропорційними, прозорими та тимчасовими;

б) утримуватися від запровадження експортних обмежень на сільськогосподарську продукцію та уникати накопичення зайвих запасів продовольства;

с) розглянути питання щодо звільнення гуманітарної допомоги, пов'язаної з COVID-19, від усіх обмежень на експорт основних предметів медичного призначення.

На основі отриманих результатів розглянутих моделей з метою максимізації зовнішньоторгівельного балансу країни запропоновано механізм формування оптимальної моделі національної політики інтеграції в міжнародні товарні ринки (рис. 3.3)

Запропонований механізм має включати такі етапи: визначення мети, тобто цілеспрямовані дії для оптимізації економічних умов торгівлі; реалізація торговельної політики: шляхом мінімізації тарифних і нетарифних бар'єрів торгівлі, відсутністю прямих і прихованих механізмів субсидування експорту, спрощенням торговельного контролю; методи формування торговельної політики: політико-правові (активна участь у інтеграційних об'єднаннях та міжнародних організаціях; формування національного законодавства та рівень його міжнародної гармонізації; дотримання міжнародноуніфікованих регулятивних принципів, правил, норм), економічні (поліпшення стану і динаміки національного економічного розвитку; збільшення внутрішнього

попиту; врівноваження стану платіжного балансу; нарощування національного експортного потенціалу; підвищення рівня конкурентоспроможності національних товарів, фірм, галузей).

Рис. 3.3. Механізм формування оптимальної моделі національної політики інтеграції в міжнародні товарні ринки

Для того, щоб українські товаровиробники мали успіх на зовнішньому ринку, необхідно нарощувати конкурентоспроможність українських підприємств у пріоритетних сферах, а для цього уряду необхідно сконцентрувати свою увагу на вирішенні таких завдань, як:

1. Прийняття державних програм розвитку експортного потенціалу й структурної перебудови економіки з орієнтацією на високотехнологічний

розвиток і створення міжнародних конкурентних переваг. Проте реалізація цих програм має орієнтуватися насамперед на надання значних галузевих податкових та інших пільг, які надзвичайно дорогі для державного бюджету і не дуже результативні в аспекті стимулювання конкурентоспроможності й породжують численні претензії до України з боку інших країн. Акцент має бути зроблений на таких формах державної підтримки зростання конкурентоспроможності, як значне збільшення державних витрат на науку, освіту, інформатику, державне сприяння просуванню українських високотехнологічних товарів і послуг на зарубіжні ринки.

2. Стимулювання розвитку ринкової інфраструктури, оскільки її якість визначає можливості ефективнішої діяльності усіх суб'єктів ринку, не порушуючи при цьому умов рівноправної конкуренції. У зв'язку з цим пріоритетним є створення в Україні сучасної системи кредитування зовнішньоекономічних операцій, довгострокового кредитування проектів конкурентоспроможних виробництв, страхування зовнішньоекономічних та інвестиційних ризиків, сучасної системи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності. Такі системи не обов'язково мають бути державними, навпаки, активне залучення приватного капіталу може зробити їх гнучкими та економічно ефективнішими.

3. Перенесення в імпорتنій політиці акцентів із митно-тарифного захисту на інструменти технічного регулювання (стандарти, технічні, екологічні, санітарні, фітосанітарні, ветеринарні вимоги) й процедури забезпечення прав споживачів, які мають бути гармонізовані з міжнародними та європейськими нормами. Тенденції останнього десятиліття однозначно свідчать, що при загальному зниженні у світі середніх рівнів імпорتنих тарифів застосування засобів технічного регулювання зростає. Це безпосередньо пов'язане із структурними змінами у міжнародній торгівлі, де домінують технічно складні товари. Високий рівень стандартів і технічних та інших вимог може не тільки надійніше захистити національний ринок від недоброякісного імпорту, а й стати стимулом для зростання

конкурентоспроможності національних виробників, які вже є експортерами або мають намір ними стати в майбутньому.

4. Забезпечення присутності українських експортерів на пріоритетних для нашої країни ринках і створення умов для успішного просування на нові зарубіжні ринки, особливо ринки наукомістких товарів та послуг. Сьогодні практично неможливо закріпитися на ринках високотехнологічних товарів та послуг, якщо не забезпечується постійна присутність продавців на цих ринках через створення розгалуженої мережі власних представництв, філій і дочірніх підприємств. Потужним механізмом досягнення даної мети може стати створення умов для прискореного формування українських БНП, готових вистояти в умовах глобальної конкуренції. Водночас істотну роль тут має відіграти і активніше використання політичних інститутів, й насамперед – системи закордонних представництв України для підтримки українських експортерів на зарубіжних ринках.

Отже, попри певні успіхи аграрний експорт України потребує диверсифікації, а саме: розширення товарної структури аграрного експорту шляхом збільшення частки перероблених продуктів харчування; освоєння нових ринків для української сільськогосподарської продукції та розширення номенклатури товарів, які вже експортуються; дотримання міжнародних стандартів якості; залучення більшого кола малих і середніх виробників та переробників, які здатні експортувати аграрну продукцію; розвиток фінансової інфраструктури аграрного сектору за рахунок фінансового лізингу, небанківського кредитування, страхування аграрних ризиків; впровадження передових технологій виробництва сільськогосподарської продукції; підвищення конкурентних переваг вітчизняних виробників та переробників.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Аналізуючи протягом досліджуваного періоду зміни макроекономічних показників, можна зауважити, що найбільше збитків для всіх сфер економічної діяльності завдали бойові дії на сході країни. Незважаючи на масштабні втрати матеріального та морального характеру, бойові дії на сході країни негативно вплинули і на імідж країни, на рівень довіри інших країн до України і, як результат, зменшення потоків інвестицій та збільшення ступеня ризиків з боку інвесторів.

Незбалансованість товарних потоків, стрибкоподібні зміни експортних цін, різкі коливання валютних курсів, сповільнення темпів розвитку зовнішньої торгівлі все це відображається на стані торговельного балансу України. Отже від ефективності зовнішньої торгівлі з позитивним чи негативним зовнішньоторговельним сальдо залежать обсяги та динаміка валового внутрішнього продукту, платіжного балансу та надходжень до бюджету.

Отже провідною галуззю економіки України, яка має позитивне значення зовнішньоторговельного сальдо на сьогодні є сільське господарство, яке за обсягами експорту окремих видів сільськогосподарської продукції дозволило зайняти Україні лідируючі позиції в міжнародній торгівлі. Не зважаючи на ліберальні умови торгівлі та односторонній безмитний режим з ЄС, вплив пільгового тарифного режиму для України слабкий, український експорт стримується не тільки тарифами, а сертифікатами та стандартами якості, а також квотами.

Попри певні успіхи аграрний експорт України потребує диверсифікації, а саме: розширення товарної структури аграрного експорту шляхом збільшення частки перероблених продуктів харчування; освоєння нових ринків для української сільськогосподарської продукції та розширення номенклатури товарів, які вже експортуються; дотримання міжнародних стандартів якості; залучення більшого кола малих і середніх виробників та переробників, які здатні експортувати аграрну продукцію; розвиток

фінансової інфраструктури аграрного сектору за рахунок фінансового лізингу, небанківського кредитування, страхування аграрних ризиків; впровадження передових технологій виробництва сільськогосподарської продукції; підвищення конкурентних переваг вітчизняних виробників та переробників.

ВИСНОВКИ

Глобалізація світового господарства – це інтернаціональна трансформація національних економік країн у глобальну міжнародну економіку, функціонування якої відбувається за уніфікованими нормами, правилами, вимогами, перебуваючи під впливом світових тенденцій універсальності, відкритості, взаємозалежності, в умовах високотехнологічного інформаційного забезпечення та із врахуванням окремих національних особливостей, які у перспективі будуть змінені чи скасовані. У вказаному визначені враховані основоположні об'єкти глобалізації (глобальна економіка міжнародного масштабу та національні економіки), та умови її формування.

Глобалізація не являється невідворотним, примусовим та фатальним для національних економік процесом, а передусім орієнтована на добровільну участь національних економік у глобалізаційних процесах, які функціонують та розвиваються на принципах демократії, доброї волі, лібералізації, відкритості та взаємозалежності. Окрім того, на нашу думку, глобалізація не виключає можливості співіснування глобалізаційного розвитку та окремих національних особливостей, які можуть бути змінені або скасовані в перспективі.

Основоположними ознаками, котрими обумовлюється становлення та розвиток глобалізації світового господарства є економічна інтеграція, розвиток світового інформаційного простору та науково-технічної сфери, запровадження ліберально-демократичних цінностей, становлення нової системи міжнародного розподілу праці.

Сутність міжнародної торгівлі полягає в тому, що вона являється однією із сфер міжнародних товарних грошових відносин; специфічною формою обміну результатами праці (послугами, товарами,) між контрагентами з різних держав; формою зв'язку між товаровиробниками які походять з різних держав, що виникає в результаті міжнародного поділу праці, виражає економічну

взаємозалежність, посилює відносини між національними господарствами різних країн та стимулює виробництво.

Теорії міжнародної торгівлі являються невід'ємним базисом ефективного економічного розвитку для усіх держав світу. Торговельна політика держав завжди повинна концентруватися на таких запитаннях, як обрання експортних та імпорتنих позицій, контрагентів та обсягів.

Сьогодні людством уже накопичено багато неоціненного досвіду із багатосторонньої гармонізації національних торгово-економічних інтересів у межах Світової організації торгівлі. Однак, окрім функціонуючої СОТ, в якості ефективного регулятора торговельних відносин варто навести надрегіональні угоди на кшталт транстихоокеанського партнерства, які сьогодні знаходяться на різних стадіях втілення, мають різний суб'єктний склад, проте, спільним являється те, що регуляторні аспекти, котрі обговорюються в ході їх переговорів, наразі до компетенції СОТ не належать. Сьогодні склалася ситуація, у якій надрегіональні торговельні угоди здатні суттєво розширити систему регулювання міжнародної торгівлі шляхом розроблення правил (зобов'язань), котрі спочатку стають чинними для держав-членів, а пізніше – здатні трансформуватись у глобальні правила. Звісно, такі правила розроблятимуться в інтересах держав-лідерів, що додає ризику додаткового посилення напруги у міждержавних відносинах.

Зростання кількості та посилення впливу коаліцій в межах СОТ, з однієї сторони, стимулює досягнення консенсусів в ході ухваленні рішень, однак з іншої сторони – фрагментує діяльність, чим уповільнюється переговорний процес, або взагалі унеможлиблює прийняття рішень унаслідок непримиренної позиції окремих членів коаліції. Очевидно, необхідною являється чітка регламентація діяльності коаліцій із установленням логічних обмежень термінів узгодження позицій і відповідальності за блокування рішень.

Світова торгівля являється двигуном виробництва як для окремих держав та регіонів, так і для всього світового господарства уцілому, оскільки

вона являється одним із факторів забезпечення раціонального використання матеріальних та людських ресурсів на усіх рівнях господарювання. Сьогодні постерігається стійка зростаюча динаміка міжнародної торгівлі, та незначне корегування тренду у 2020 році, яке відбулося внаслідок світової пандемії Covid-19.

Що стосується динаміки торговельних відносин України, за останні десять років рівень вітчизняного експорту завжди залишався меншим, аніж рівень вітчизняного імпорту, що свідчить про наявність фундаментальних та довготривалих недопрацювань у сфері проведення державної зовнішньоторговельної політики.

Незважаючи на стійкий від'ємний рівень сальдо торговельного балансу, спостерігається тенденція до його зростання (рух до нульового, або й до позитивного рівня) сальдо торговельного балансу. Для більш повного дослідження експортної позиції видається доречним з'ясувати, у які держави Україна найбільше експортує вже сьогодні.

Україна має значний експортний потенціал, що зосереджений в обробних і видобувних галузях промисловості, в енергетичному та агропромисловому комплексах, однак спостерігається доволі неефективне використання усіх наявних переваг, а тому, найбільш актуальним видається здійснення стимулювання вітчизняного експорту. Найбільш важливі експортні можливості України ще зосереджені в індустріальній та сировинній галузях. Істотний негативний вплив має нерозвиненість ринкових інститутів. Вітчизняним експортерам в умовах невизначеності та постійних змін законів, якими регулюються умови ведення бізнесу – складно конкурувати на світових ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдокушин Е. Международные экономические отношения: Учебное пособие для вузов — 6-е изд. перераб. и доп. М.: ИКЦ Маркетинг, 2001. — 340 с. 29
2. Алимова О. Зовнішньоторговельна політика України: сучасний стан та перспективи розвитку / О. Алімова // Ун-кі наукові записки. – 2013. – №1. – С.404-410
3. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника; общ. ред. и послесл. А. Филиппова. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования : пер. с англ. / Д. Белл. – М. : Academia, 2004. – 788 с
5. Білорус О.Г. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / керівник автор. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
6. Бурковський І. Теорія міжнародної торгівлі. — К.: Основи, 2000. — 241 с. 10-13
7. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI век / И. Валлерстайн ; пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М. : Логос, 2003. – 368 с
8. Власов В.І. Глобалізація і глобалістика: історія, теорія, практика, персоналі / В.І. Власов. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2011. – 530 с.
9. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія І Кер. авт. кол. і наук. ред. Т.М. Циганкова. -К.: КНЕУ, 2003. -660 с.
10. Гэлбрейт Д. Кризис глобализации / Джеймс К. Гэлбрейт // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 6. – С. 32-42.
11. Делягин М. Мировой кризис: Общая теория глобализации / М. Делягин. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 768 с
12. Єлісеєнко О.В., Скобелева Г.С. Сучасний стан, проблеми та перспективи

- розвитку зовнішньої торгівлі України. / О.В. Єлісеєнко, Г.С. Скобелева // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2014. - № 4. -С. 9-12.
13. Загашвили В.С. ВТО и мегарегиональные торговые соглашения// Российский внешнеэкономический вестник. -2017. -№ 5. -С. 27-37.
14. Исаченко Т.М. Свобода торговли или политика протекционизм: проблемы стратегического выбора// Т.М. Исаченко -РСМД. Экономика// Аналитика. М., 2014 [Электронный ресурс]. Режим доступа: [http:// russiancouncil.ru/inner/?id_4=3032#top-content](http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=3032#top-content)
15. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; пер. с англ. Под науч. ред. О.И. Шкаратана. – М. : Гос. ун-т. Высш. шк. экономики, 2000. – 606 с.
16. Костенко Н. Геоекономічний вимір залучення країн у глобальну торгівлю / Н. Костенко // Економіст. – 2011. – №1. – С.17-19.
17. Мельник Т.М. Напрями вдосконалення митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні / Т.М. Мельник // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 11. – С. 110–117
18. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності/ Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&isSpecial=True&tag=NetarifneRegulivannia> (переглянуто 08 травня 2021 року)
19. Омельченко О.В. Форми та методи державного регулювання зовнішньоекономічною діяльністю України / О.В. Омельченко // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. - 2013. - Т. 2. - № 4 (70). С. 89-98.
20. Оніщук О.В. Демпінг та субсидування як види недобросовісної торговельної практики (підхід у рамках СОТ). / О.В. Оніщук // Зовнішня торгівля: право та економіка: Зб.наук. праць. Київ: УАЗТ - 2002. - Ч. 3. - № 2 (6). - С. 99-109.

21. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/> (переглянуто 08 травня 2021 року)
22. Перская В.В. Транстихоокеанское партнерство: вызов для V мировой экономики или эволюция интеграции в условиях перехода к многополярности? // Экономические стратегии. -2015. -№ 8. -С. 26-39.
23. Підвищення конкурентоспроможності економіки України / Офіційний веб-сайт Національного інституту українсько-російських відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niurr.gov.ua/ukr/econom-/vzaem/rozdil_3-3.htm (переглянуто 08 травня 2021 року)
24. Резніков В. Механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції: теоретико-методологічні засади // Актуальні проблеми державного управління. - 2019. - Т. 4. - №. 80. - С. 19-23.
25. Румянцев А.П., Башинська А.І., Корнілова І.М., Коваленко Ю.В. Міжнародна трогівля: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 376 с.
26. Сазонець О. М. Розвиток міжнародної торгівлі за допомогою інформаційних послуг / О. М. Сазонець // Актуальні Проблеми Економіки. – 2013. – №1. – С.51-57.
27. Сазонець О. М. Використання інформаційних систем у поширенні міжнародної торгівлі послугами / О.М.Сазонець // Економіка та держава. – 2012. – №11. – С.20-22.
28. Степанов В. Феномен антиресурсу в системі суспільного розвитку в умовах конфліктів і криз / В. Степанов, К. Шурда // Економіст. – 2011. – № 3. – С. 11–13
29. Стратегічний план діяльності Міністерство фінансів України на 2018-2021 роки / Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk/strategichnij-plan-dijalnosti-minfinu> (переглянуто 08

- травня 2021 року)
- 30.Тарасевич В.М. Міжнародна економіка: Підручник / За ред. В.М. Тарасевича. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 224 с.
  - 31.Теории международной торговли // Управление бизнесом, Международный бизнес, 2007. — 4 с.
  - 32.Уткин А. Глобализация: процесс и осмысление / А. Уткин – М. : Логос, 2002. – 254 с
  - 33.Фишер Г. Глобализация мирохозяйственных связей: сущность, направления, перспективы: дисс. ... докт. эконом. наук: 08.00.14 / Г. Фишер / Дипломатическая академия МИД РФ. – М., 2000. – 202 с.
  - 34.Холопов А.В., Миклашевская Н.А., Изд.: Дело и сервис, 2004 г. — 352 с.
  - 35.Цыганкова, Тетяна Михайлівна, and Татьяна Михайловна Цыганкова. "Виклики розвитку багатосторонньої системи регулювання міжнародної торгівлі." (2019).
  - 36.Amiti, M., & Davis, D. R. (2011). Trade, firms, and wages: Theory and evidence. *Review of Economic Studies*, 79,1 –36.[Accepted in 2011].
  - rugman, P. (1980). Scale economies, product differentiation, and the pattern of trade. *The American Economic Review*, 70(5), 950–959.
  - 37.Hoppen Dieter: Vertriebsmanagement Steuerung der Firmenkungeschaeffts im Inland und im Export: Lehrbuch und nachschlagewerk; mit Tabellen / von Dieter Hoppen. - Muenchen, Wien: Oldenbourg, 1999. - 326 p.
  - 38.Krugman, P., & Venables, T. (1996). Integration, specialization, and adjustment. *European Economic Review*, 40, 959–968
  - 39.Van Grastek G. The History and Future of the WTO. WTO: Geneva, 2013. 698 p.